

Μεθοδολογία και καλές πρακτικές Διαφοροποίησης στη Μέση εκπαίδευση

Αφεντουλίδου Άννα, Σύμβουλος Β΄

Τι γνωρίζω	Τι θέλω να μάθω	Τι έμαθα

Διαφοροποιημένη Διδασκαλία

- Η Διαφοροποιημένη Διδασκαλία **αναφέρεται**
 - στη **δημιουργία διαφορετικών δρόμων** μέσα από τους οποίους μαθητές/μαθήτριες
 - **με διαφορετικές ικανότητες, ενδιαφέροντα και μαθησιακές ανάγκες**
 - κατακτούν τη γνώση νέων εννοιών ως μέρος της καθημερινής μαθησιακής διαδικασίας.

Πηγή: <https://wallpapers.com/images/hd/different-roads-lead-to-same-destination-duhm8hexbtjlovig.jpg>

η Δ.Δ. ΔΕΝ είναι:

Μόδα που θα περάσει

- Οι σύγχρονες τάξεις είναι τάξεις μικτής ικανότητας.

- Υπερπαραγωγή

- Μπορεί να γίνει πράξη χωρίς τη δημιουργία υπερβολικού και εξεζητημένου διδακτικού υλικού και τεχνικών

Αυτό που οι εκπαιδευτικοί έκαναν πάντα

- Χρειάζεται συνειδητοποιημένος προγραμματισμός και αναστοχασμός σε όλα τα στάδια της διαφοροποίησης της διδασκαλίας με στόχο τη βελτίωση όλων των μαθητών/τριών

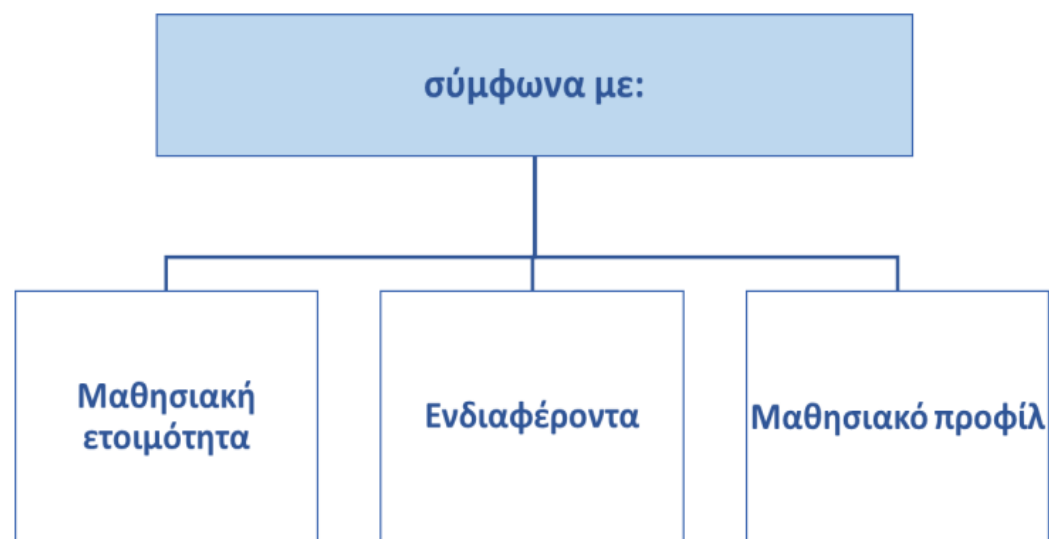
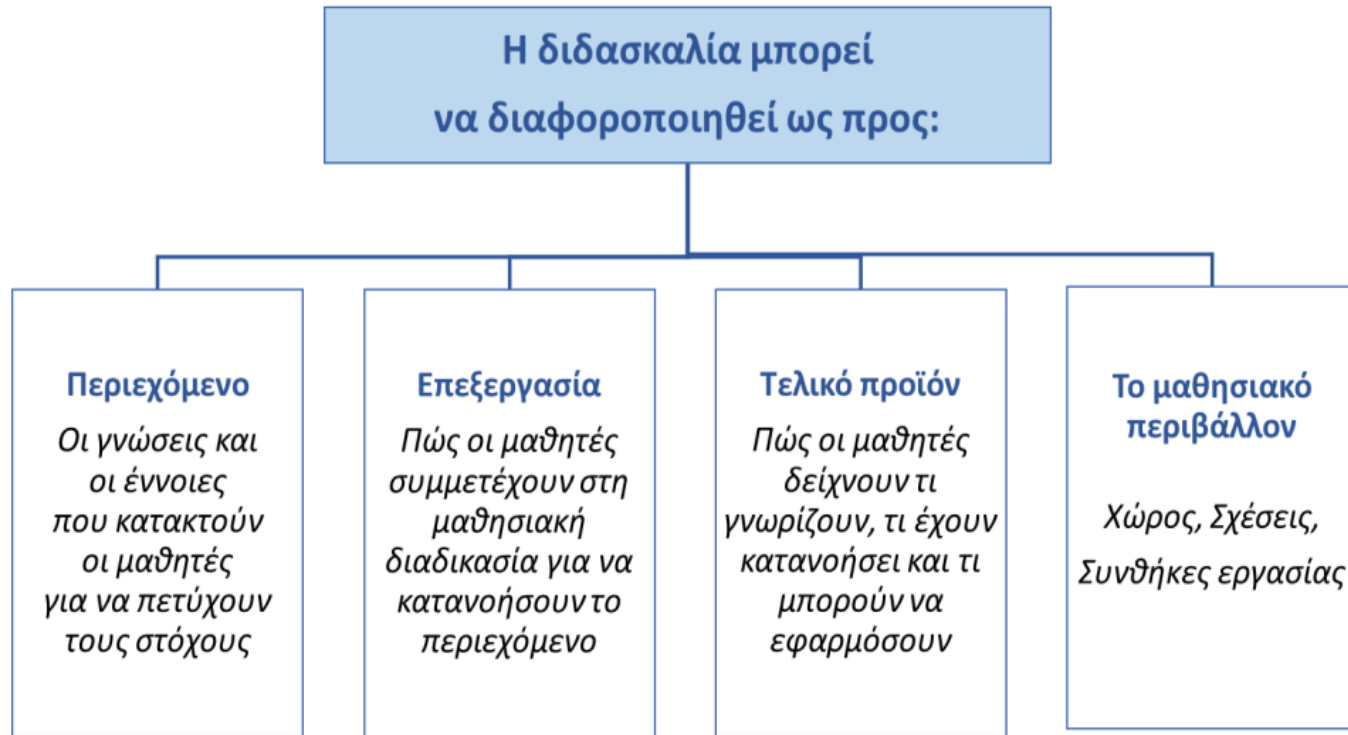
(Βαλιαντή & Νεοφύτου, 2017)

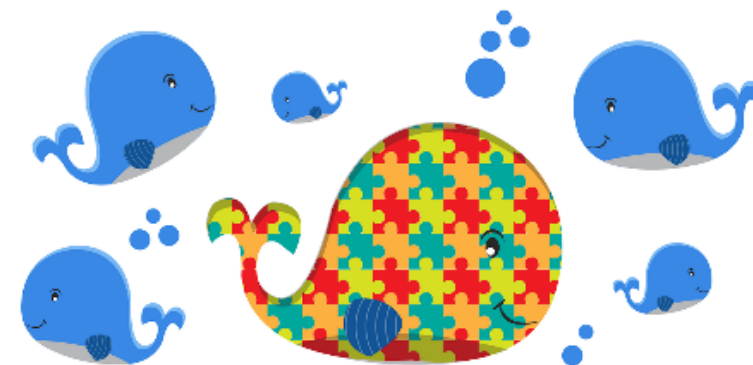
ΔΔ = Ισότητα Ευκαιριών / Κοινωνική Δικαιοσύνη

- Η **διαφοροποίηση** στις τάξεις μικτής ικανότητας είναι η προσπάθεια για παροχή **ίσων ευκαιριών μάθησης** για όλους, ως **ανταπόκριση στις διαφορετικές ανάγκες** μέσα από διαφοροποιημένη στήριξη και βοήθεια που οδηγεί όλους στην προσωπική μάθηση (Κουτσελίνη, 2006)

It's Okay to be
Different

Παραδείγματα Διαφοροποίησης Περιεχομένου

- Το περιεχόμενο δίνεται μέσα από ένα **μονοσέλιδο κείμενο**
- Το περιεχόμενο δίνεται μέσα από **εικόνες και λεζάντες**
- Το περιεχόμενο δίνεται μέσα από **μία παράγραφο**
- Το βασικό περιεχόμενο δίνεται μέσα από **γράφημα και ένα μικρό συνοδευτικό κείμενο**
- Το βασικό περιεχόμενο δίνεται μέσα από ένα **video με αφήγηση της ιστορίας**

Διαφοροποίηση της Διαδικασίας

- **Διαβαθμισμένες δραστηριότητες** όπου οι μαθητές/τριες εργάζονται για την κατάκτηση των ίδιων πυρηνικών γνώσεων αλλά σε διαφορετικό επίπεδο δυσκολίας και πρόκλησης
- **Κέντρα ενδιαφέροντος**
- **Δημιουργία προσωπικού καταλόγου στόχων ή συμβολαίων εργασιών**
- **Επιλογές εργασίας** σύμφωνα με τις μαθησιακές ανάγκες των μαθητών/τριών

«διαβαθμισμένες δραστηριότητες»

- Με τον όρο «διαβαθμισμένες δραστηριότητες» υπονοούνται οι δραστηριότητες εκείνες που αν και έχουν στόχο την κατάκτηση των ίδιων σημαντικών εννοιών ή δεξιοτήτων από το σύνολο των μαθητών/τριών στο πλαίσιο της εκάστοτε διδακτικής ενότητας, στην πράξη προβλέπουν διαφορετικά επίπεδα στήριξης ή έχουν διαφορετικό βαθμό δυσκολίας, πολυπλοκότητας ή αφάιρεσης ανάλογα με το ανά περίπτωση διαπιστωμένο επίπεδο επίδοσης - ετοιμότητας κάθε παιδιού.

(Tomlinson, 2010)

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ λογοτεχνικό κείμενο/διήγημα

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Λογοτεχνικό κείμενο/διήγημα

- Σχεδιάστε μία μάσκα ενός χαρακτήρα του διηγήματος που σας τράβηξε την προσοχή. Φορέστε την και απαγγείτε έναν μικρό μονόλογο που συνδέεται με τον ρόλο του μέσα στο διήγημα.
- Σχεδιάστε τα σκηνικά του διηγήματος με τη μορφή διαγράμματος ώστε να φαίνεται η σταδιακή εξέλιξη των σκηνών. Μπορείτε να εισάγεται μικρά επεξηγηματικά κείμενα.
- Αναπαραστήσετε σε χαρτί μέτρου την εξέλιξη της ιστορίας χρησιμοποιώντας φωτογραφίες από περιοδικά ή από δικά σας σχέδια. Εισάγεται σημαντικές φράσεις ή γεγονότα.
- Συνθέστε ένα εισαγωγικό τραγούδι για το συγκεκριμένο διήγημα προετοιμάζοντας τους αναγνώστες για αυτό που θα ακολουθήσει.
- Δημιουργήστε ένα σλόγκαν για να διαφημίσετε το διήγημα αυτό στο σχολείο σας. Συνδυάστε το με μία αφίσα (απεικονίζοντας κεντρικά πρόσωπα, γεγονότα ή αντικείμενα).
- Ανακαλύψτε από γνωστές μελωδίες ή ήχους εκείνες που θα ταίριαζαν να εισαχθούν ως μουσικό χαλί στις διαφορετικές σκηνές του διηγήματος.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ για την κατανόηση λεξιλογίου

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

για την κατανόηση λεξιλογίου

- Διπλώστε ένα χαρτί σε έξι ή εννέα τετράγωνα και σε καθένα από αυτά σχεδιάστε και χρωματίστε μία εικόνα που να αντιπροσωπεύει μία λέξη από το λεξιλόγιο.
- Κατηγοριοποιήστε τις λέξεις του λεξιλογίου σας σε δύο ομάδες. Στη συνέχεια εξηγήστε γιατί κάθε λέξη ταιριάζει στην ομάδα που την εισάγατε.
- Επιλέξτε μία λέξη από το λεξιλόγιό σας και αναζητήστε στο βιβλίο σας ή σε λεξικό μία πρόταση που να την περιέχει. Αντιγράψτε την πρόταση. Στη συνέχεια αντικαταστήστε την λέξη με μία συνώνυμή της.
- Γράψτε έναν μικρό γρίφο για κάθε μία από τις λέξεις του λεξιλογίου σας. Ο γρίφος θα πρέπει να τελειώνει με τη φράση «Τι είναι;»
- Γράψτε μία παράγραφο ή μία ιστορία χρησιμοποιώντας όλες τις λέξεις του λεξιλογίου σας. Κάθε φορά που αναφέρετε μία λέξη λεξιλογίου στο κείμενό σας υπογραμμίστε την.
- Δημιουργήστε ένα κόμικ με πρωταγωνιστές που να χρησιμοποιούν τις λέξεις του λεξιλογίου. Το κόμικ πρέπει να περιέχει τουλάχιστο πέντε καρέ.

Διαφοροποίηση Τελικού Προϊόντος – Παράδειγμα από τα Μαθηματικά

- Λύση άσκησης που αφορά την κάθετη διαίρεση.
- Χρησιμοποιώντας την κάθετη διαίρεση σε ένα αυθεντικό πρόβλημα.
- Διδάξετε στο συμμαθητή σας την κάθετη διαίρεση.
- Γράψετε και λύστε δικές σας κάθετες διαιρέσεις; Τι παρατηρείτε;
- Κάντε διαιρέσεις με πιο πολλούς αριθμούς στον διαιρετέο. Αλλάζει κάτι;

Παράδειγμα διαφοροποίησης του αποτελέσματος στη Γλώσσα

Τρόπος κινητοποίησης όλων των μαθητών/τριών για να εκφραστούν για ένα συγκεκριμένο θέμα:

- Δημιουργήστε ένα διάλογο με πραγματικούς ή φανταστικούς χαρακτήρες.
- Παίξτε κουκλοθέατρο.
- Κάντε τον ρεπόρτερ ή τον παρουσιαστή ειδήσεων.
- Γράψτε επιστολή.
- Σχεδιάστε κάτι και γράψετε λεζάντες.

Παράδειγμα Αρχαία Ελληνικά

- Τη σύνθεση ενός δοκιμίου, ενός άρθρου ή ενός μικρού θεατρικού δρώμενου με θέμα σχετικό με το πώς ο πόλεμος επηρεάζει την προσωπική και οικογενειακή ζωή των ανθρώπων.
- Να επιλέξει να δώσει ασκήσεις πολλαπλής επιλογής, ή αντιστοίχισης, ή συμπλήρωσης κενών με τους σωστούς τύπους των συνηρημένων ρημάτων σε έω, -ῶ, ενώ σε κάποιους/ες μαθητές/τριες να αναθέσει ασκήσεις εντοπισμού ή/και διόρθωσης λαθών.
- Τη συγκέντρωση έργων τέχνης (πινάκων ζωγραφικής, γλυπτών ή/και φωτογραφιών) που να αναπαριστούν θέματα συναφή με το προς επεξεργασία θέμα της ενότητας. Τη συγκέντρωση (μέσω διαδικτυακής μελέτης και έρευνας στη σχολική ή τοπική βιβλιοθήκη) βιβλίων, άρθρων εφημερίδων, περιοδικών ή/και κινηματογραφικών ταινιών και τραγουδιών που να πραγματεύονται συναφή θέματα.
- Να δοθεί απόσπασμα από το κείμενο του σχολικού βιβλίου ή αποσπάσματα από άλλα κείμενα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας και να ζητηθεί ο εντοπισμός των συνηρημένων ρημάτων σε έω, -ῶ που περιέχονται στο/α κείμενο/α.

Διαφοροποίηση Μαθησιακού Περιβάλλοντος

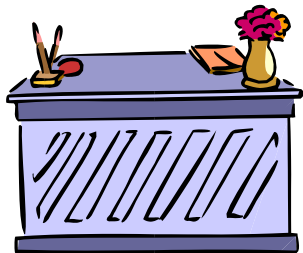
Φυσικό περιβάλλον

Όλα τα άψυχα και υλικά που υπάρχουν γύρω μας και μπορούν να διευκολύνουν ή να δυσκολέψουν την εργασία και μάθηση των μαθητών/τριών

Συναισθηματικό περιβάλλον

Οι σχέσεις του/της μαθητή/τριας με τον/την εκπαιδευτικό και με τους/τις συμμαθητές/τριές του/της οι οποίες μπορούν να καθορίσουν το πόσο άνετα αισθάνεται να βρίσκεται και να ενεργεί στην τάξη του/της.

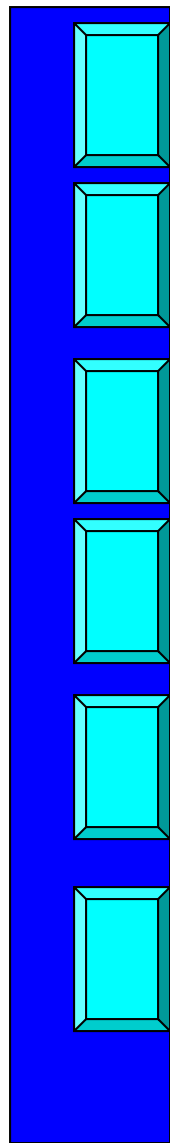

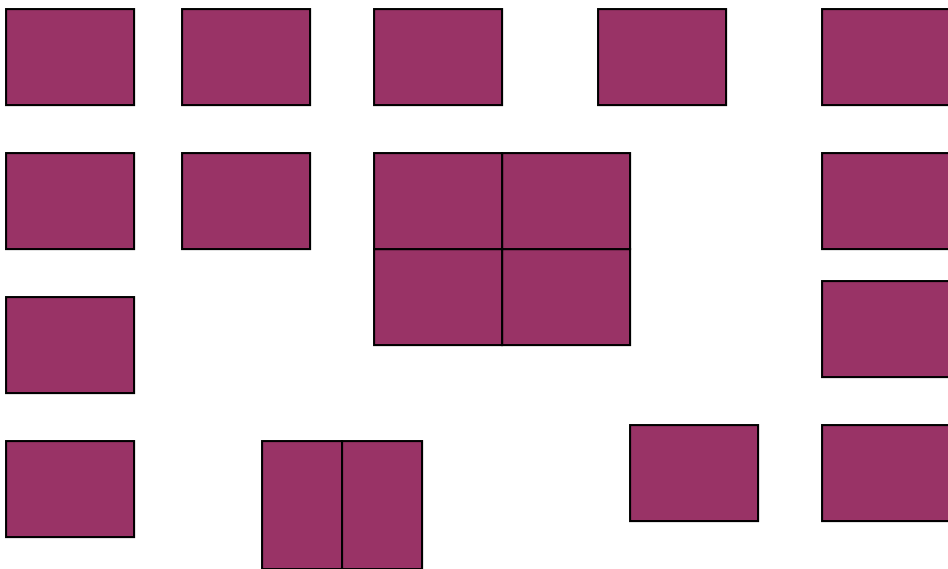
Teacher
Station 1

Inboxes

Bookshelf

Teacher
Station 2

Schedule

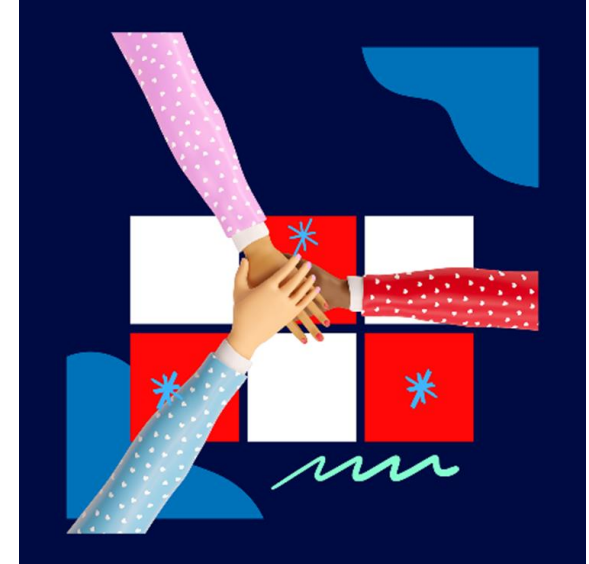

Group
Assignments

Εκπαιδευτικά υλικά

- **Αναγνώσματα και έντυπο υλικό:** σχολικά και λογοτεχνικά βιβλία, βιογραφίες και αυτοβιογραφίες, εγκυκλοπαίδειες & περιοδικά κάθε είδους, φυλλάδια, διαφημιστικά έντυπα, εφημερίδες, κατάλογοι κ.λπ.
- **Γραφικά απεικονιστικά μέσα** διαφόρων μορφών: εικόνες, φωτογραφίες, χάρτες, σχέδια, σκίτσα, κ.λπ.
- **Εικαστικά υλικά και μέσα,** καθώς και υλικά που μπορούν να υποστηρίξουν τη διενέργεια του θεατρικού παιχνιδιού και πάσης μορφής **δραματοποίησης.**
- **Οπτικοποιημένο και απτικοποιημένο υλικό**

Στρατηγικές

- A) η παρατήρηση των μαθητών/τριών και η καταγραφή των σχετικών αναφορών στο ημερολόγιο εκπαιδευτικού ως μέρος του αναστοχασμού (Fox & Hoffman, 2011).
- B) η αξιοποίηση μιας ποικιλίας πολυτροπικών κειμένων, ως έναυσμα διαλόγου και ανάδυσης εκφάνσεων των διαφορετικών ταυτοτήτων.
- Γ) η καλλιέργεια ενός ασφαλούς κλίματος διαλόγου (Πασχαλίδης, 2000).
- Δ) η αξιοποίηση εικαστικών παρεμβάσεων, όπως δραστηριοτήτων ζωγραφικής και εικονογράφησης και θεατρικών τεχνικών όπως το παιχνίδι ρόλων και η δραματοποίηση, οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα εξωλεκτικής έκφρασης (Αποστολίδου κ.α. 2000).
- Ε) η τήρηση φακέλου αξιολόγησης- portfolio (Βαρσαμίδου & Ρες, 2007).
- Στ) η συνεργασία με άλλους/ες εκπαιδευτικούς καθώς και με τους γονείς του/της κάθε μαθητή/τριας.

Διδακτικές Μέθοδοι

- Α) Ο καταιγισμός ιδεών ή ιδεοθύελλα (brainstorming)
- Β) Ο απευθείας διάλογος ή συζήτηση
- Γ) Η επιλογή δραστηριοτήτων δημιουργικής έκφρασης
- Δ) Η εργασία σε ομάδες

Ανάπτυξη της δυναμικής της ομάδας στη διαφοροποιημένη διδασκαλία

- Το συλλογικό είναι ποιοτικά ανώτερο από το άθροισμα των επιμέρους μερών.
- Ποιοι ρόλοι υπάρχουν μέσα στην ομάδα – πώς γίνεται ο διαμοιρασμός / η ανάληψη ρόλων (ηγετικός ρόλος, ρόλος ακόλουθου, κ.λπ.).
- Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τη λήψη ρόλου (π.χ. στερεότυπα φύλου, κυρίαρχη εθνοτική ομάδα, ικανότητες σε σχέση με το ζητούμενο κ.λπ.).

Ο/η εκπαιδευτικός λαμβάνοντας υπόψη τη δυναμική της ομάδας, τη μαθησιακή δυναμική και τις αλληλεπιδραστικές δυναμικές, στοχεύει στην ανάπτυξη **θετικού ψυχοσυναισθηματικού κλίματος** στη σχολική τάξη.

Διαμόρφωση Ομάδων στη Διαφοροποιημένη Διδασκαλία

— Κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη

- Με σκοπό μια επιτυχημένη διαμόρφωση ομάδων, ο/η εκπαιδευτικός πρέπει να λάβει υπόψη του τα εξής (πάντα σε σχέση με το αντικείμενο και τον σκοπό κάθε διδασκαλίας):
 - α) Τη σύνθεση της ομάδας – η ανομοιογένεια (π.χ. ως προς το φύλο ή τα ενδιαφέροντα) προωθεί τον διάλογο και τη γνωστική ανάπτυξη.
 - β) Το μέγεθος της ομάδας (π.χ. από τα ζευγάρια - σε τετράδα - σε ολομέλεια).
 - γ) Τα κριτήρια σχηματισμού της ομάδας (εναλλαγές - όλοι να νιώσουν επιλέξιμοι – διερεύνηση διαπροσωπικών σχέσεων και αποφυγή διακρίσεων)
 - δ) Τις ενδο-ομαδικές και διο-ομαδικές σχέσεις (ενίσχυση συνεργασίας και κοινής στοχοθεσίας)

Εν τέλει: ο/η εκπαιδευτικός να είναι ενημερωμένος/η για την ανάπτυξη της δυναμικής της ομάδας και να έχει σχηματίσει μια επαρκή άποψη για τα χαρακτηριστικά της ομάδας της τάξης του/της

Συζήτηση στην Ολομέλεια – Ταυτότητα Ακροατηρίου

Μπορούμε να συνάγουμε μια υπερκείμενη ταυτότητα για την ολομέλεια του ακροατηρίου; Ποιες υπο-ομάδες θα ήταν λειτουργικό να δημιουργηθούν; Με ποια κριτήρια;

Στην περίπτωση που στην τάξη ενός γενικού σχολείου φοιτούν μαθητές/τριες με αναπηρία τα ερωτήματα που γεννώνται

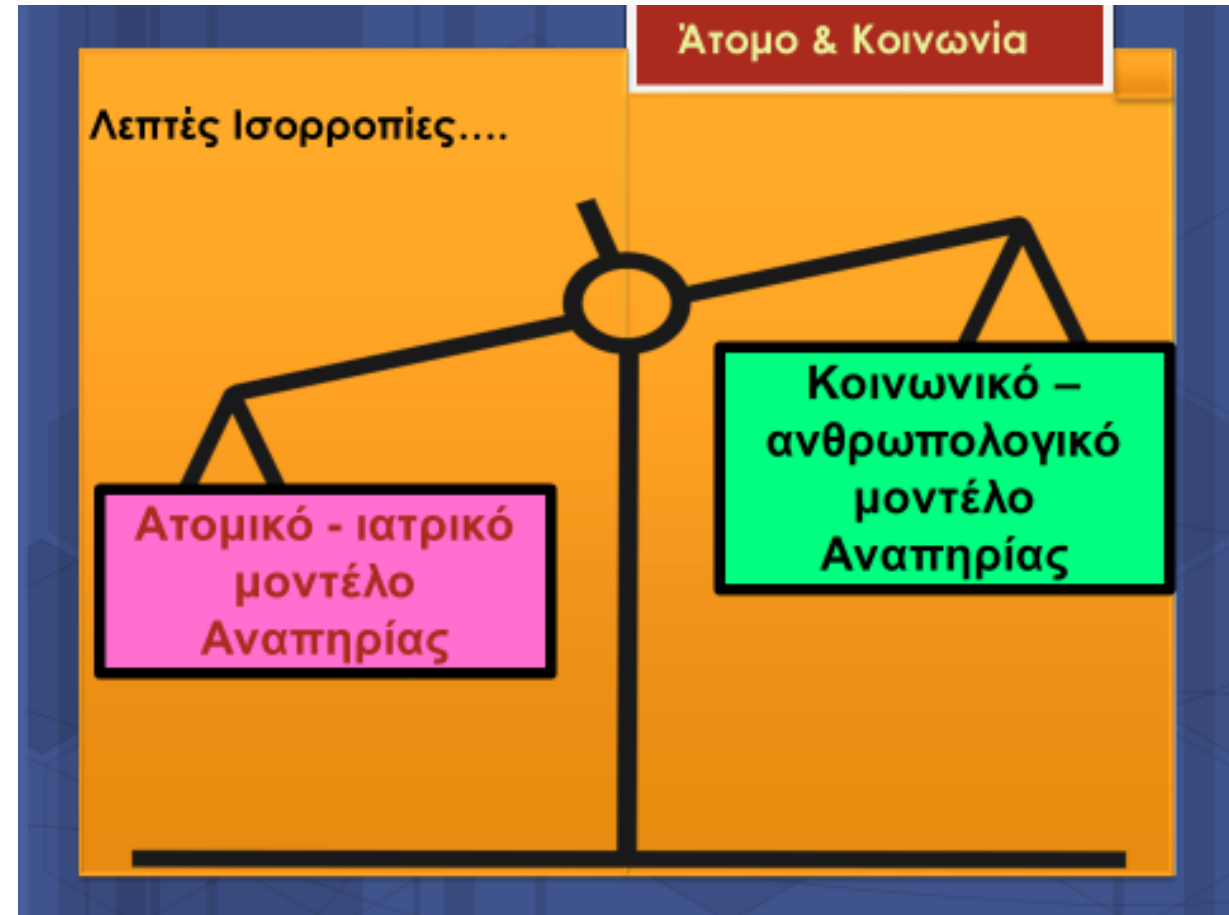
Στην περίπτωση που στην τάξη ενός γενικού σχολείου φοιτούν μαθητές/τριες με αναπηρία τα ερωτήματα που θα πρέπει να διατυπωθούν

1. Πώς πρέπει να οργανωθεί η τάξη, το σχολείο και το Πρόγραμμα Σπουδών έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες όλων των μαθητών/τριών, συμπεριλαμβανομένων και των μαθητών/τριών με αναπηρία;
2. Με ποιους τρόπους μαθαίνουν οι μαθητές/τριες της τάξης, συμπεριλαμβανομένων και των μαθητών/τριών με αναπηρία;
3. Πώς μπορούν να ενσωματωθούν οι επιπλέον γνώσεις και δεξιότητες που είναι απαραίτητες (π.χ. εναλλακτικές μορφές ανάγνωσης - γραφής και επικοινωνίας, δεξιότητες καθημερινής διαβίωσης, Τ.Π.Ε.) στο πρόγραμμα της τάξης και του σχολείου;

Ζώνιου-Σιδέρη, κ.α. 2004

Η βασική αρχή που έφερε την αλλαγή

Όλα τα παιδιά έχουν τα ίδια δικαιώματα και πρέπει να τους παρέχονται ίσες ευκαιρίες για εκπαίδευση

Οι θεσμοί εξελίσσονται

Η αναγνώριση της διαφορετικότητας και η στήριξη της αποτελούν αέναα σημεία αναφοράς για το Ενιαίο Σχολείο

Η Ειδική Εκπαίδευση
στο χθες, στο σήμερα,
στο αύριο....

Πλαίσια & Τάσεις

α. στην ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται στο παιδί με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες,

β. στο βαθμό της κοινωνικής και γνωστικής μάθησης που κατακτιέται και

γ. στο βαθμό συμμετοχής του παιδιού με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στη σχολική ζωή.

Διαφοροποίηση: Ένα Ανοιχτό Σύστημα

Ανάγκη υιοθέτησης ενός πολύ-πρισματικού μοντέλου Ειδικής Εκπαίδευσης που θα αναγνωρίζει ετερογένειες και ιδιαιτερότητες

Πεδίο Διαφοροποίησης

Είναι μια κατάσταση ενός σχεσιοδυναμικού ανοιχτού συστήματος αλληλεπιδράσεων μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή/-τριας σε μια μαθησιακή διαδικασία

Διαφοροποιημένη Διδασκαλία

Η Διαφοροποιημένη διδασκαλία
πραγματούνεται μέσα από ένα
δίκτυο διαφορετικών τρόπων
σκέψης και μάθησης

Η Διαφοροποιημένη
Διδασκαλία στην
Ειδική Εκπαίδευση

Ετερογενείς τάξεις μαθητών/τριών με
κοινωνικο-πολιτισμικές διαφορές,

διαφορετικά είδη νοημοσύνης,

διαφορετικές ανάγκες,

οικονομικά υπόβαθρα,

Ιδιαιτερότητες,

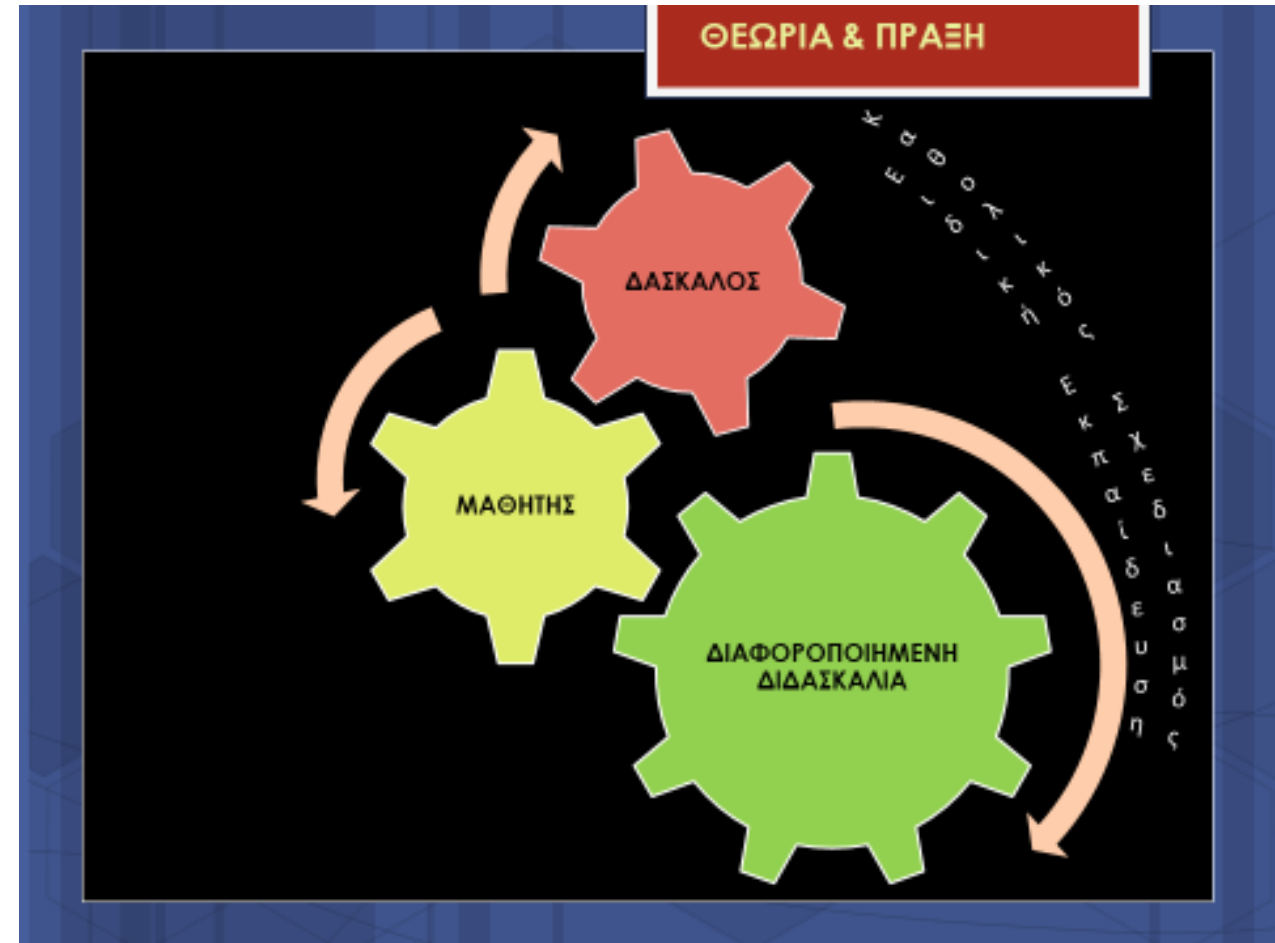
κλίσεις,

προτιμήσεις,

συνθέτουν πια το σύγχρονο μαθητικό
χάρτη και η πλοήγηση σε αυτόν το χάρτη
απαιτεί μια «καλή πυξίδα», που άλλη
δεν είναι παρά η διαφοροποιημένη
διδασκαλία.

Θεωρία & Πράξη

Τα δεδομένα της Ειδικής
Εκπαίδευσης αποτελούν πλούσια
πηγή τροφοδότησης για τη
Διαφοροποιημένη Διδασκαλία

Αναπηρίες και Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες

Η Ειδική Εκπαίδευση αποτελεί ένα οργανωμένο επιστημονικό πεδίο

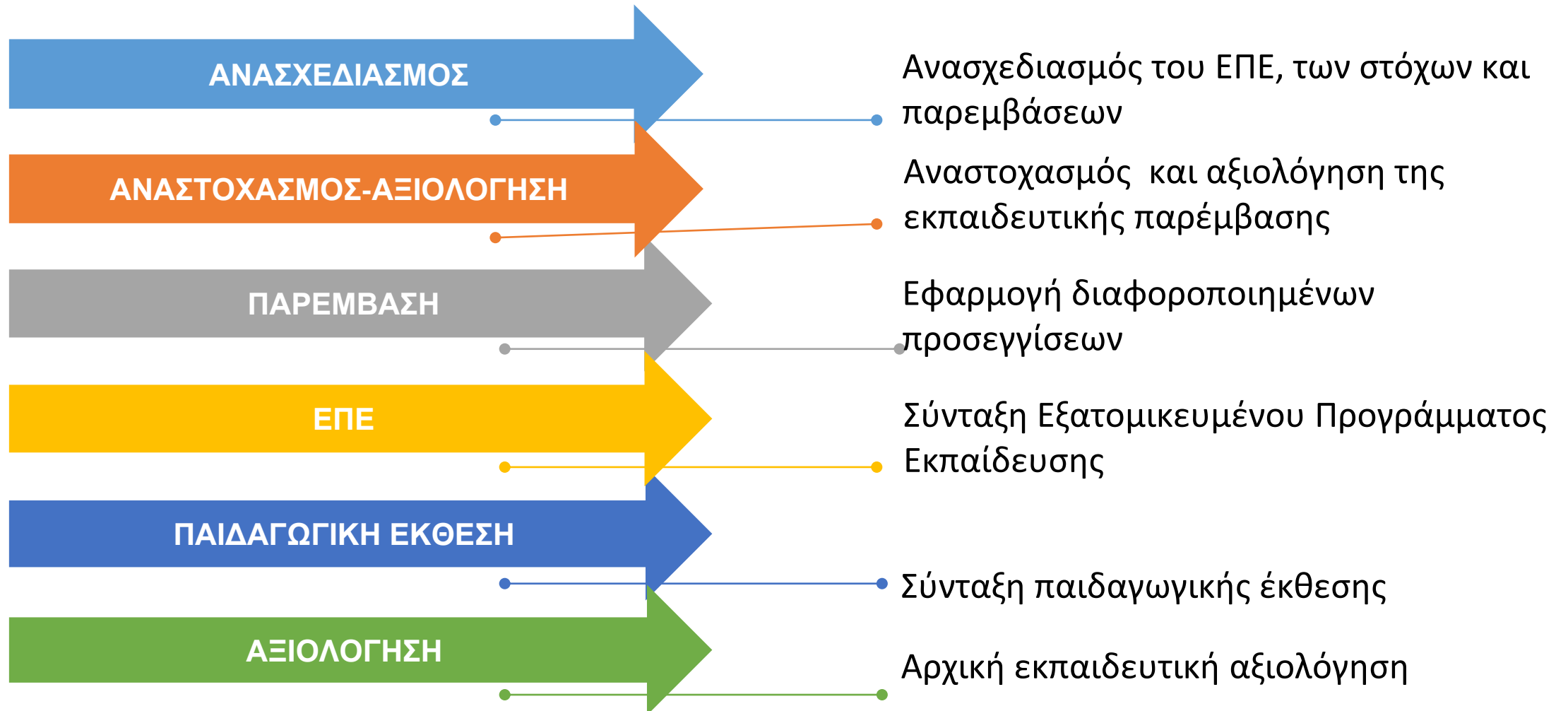
Οργάνωση κατάλληλου μαθησιακού περιβάλλοντος

Προσαρμοσμένο και εξειδικευμένο εκπαιδευτικό υλικό

Οργάνωση της διδασκαλίας (στρατηγικές και τεχνικές διδασκαλίας)

Σχεδιασμός εκπαιδευτικής παρέμβασης

Εκπαιδευτικό υλικό του Ι.Ε.Π.

<https://prosvasimo.iep.edu.gr/el/>

Κοινωνικές Ιστορίες

Ψηφιακή βιβλιοθήκη

Online Λεξικό Εννοιών με
εικόνα-ήχο-κείμενο και ΕΝΓ

Προγράμματα Σπουδών για
την ειδική εκπαίδευση ανά
αναπηρία

Υλικό για Μαθησιακές
Δυσκολίες/ΕΜΔ

Οδηγοί διαφοροποίησης ανά αναπηρία

<https://prosvasimo.iep.edu.gr/el/>

Νοητική αναπηρία

ΔΑΦ

Τύφλωση

Κώφωση

Κινητική αναπηρία

Πολλαπλές αναπηρίες

Ειδικές Στρατηγικές

Ανάλυση έργου

Έμφαση στην κατανόηση της έννοιας, της φύσης και του είδους της μαθησιακής ή νοητικής δυσκολίας (ΝΔ) ή διαταραχής του παιδιού.

Επιμερισμός του διδακτικού περιεχομένου σε βήματα, ενός στόχου ή μιας εργασίας.

Η ανάλυση έργου προϋποθέτει τη συστηματική καταγραφή των επιμέρους βημάτων-βραχυπρόθεσμων στόχων ενός έργου, μιας δραστηριότητας, ενός μακροπρόθεσμου στόχου.

Ο αριθμός των βημάτων εξαρτάται από το παιδί που για να κατακτήσει ένα βήμα πρέπει πρώτα να κατακτήσει το προηγούμενο.

Αυτοαπασχόληση με ανάλυση έργου

	Τι κάνω για να λύσω ένα πρόβλημα	
1	Διαβάζω το πρόβλημα 2 φορές	☒
2	Λέω το πρόβλημα με δικά μου λόγια	☒
3	Βάζω σε κουτάκι την ερώτηση (αυτό που μου ζητά να βρω)	☒
4	Υπογραμμίζω τους σημαντικούς αριθμούς	☒
5	Κυκλώνω τις σημαντικές λέξεις	☐
6	Διαγράφω τις πληροφορίες που δεν μου χρειάζονται	☐
7	Σκέφτομαι με ποιο τρόπο θα το λύσω	☐
8	Κάνω την πράξη	☐
9	Απαντώ στην ερώτηση	☐
10	Σηκώνω το χέρι και ζητώ από το δάσκαλο να ελέγξει την απάντηση	☐

Αυτο-αξιολόγηση με σύστημα ανταλλάξιμων Αμοιβών (προσαρμοσμένο ηλικιακά)

ΠΡΟΣΕΧΩ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ

Ημερομηνία: 6/3/2017

Κάθομαι στη θέση μου

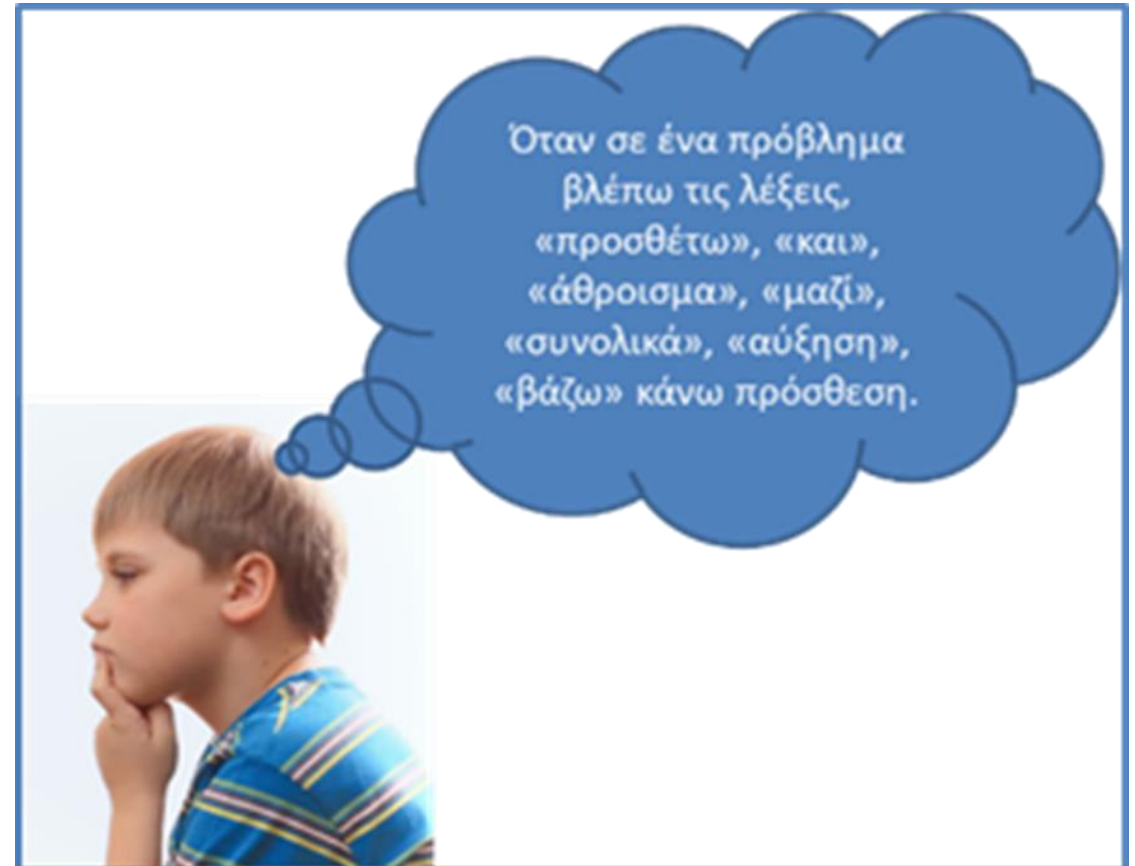

Προσέχω στο μάθημα

Όταν μαζέψω **10** πόντους κερδίζω

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ
Δευτέρα	0	1	2	3
Τρίτη	0	1	2	3
Τετάρτη	0	1	2	3
Πέμπτη	0	1	2	3
Παρασκευή	0	1	2	3
ΣΥΝΟΛΟ				

Οπτική υπενθύμιση για την επίλυση προβλημάτων

«κατανοώ ένα κείμενο» σημαίνει ότι είμαι σε θέση:

- α) να βρίσκω ένα είδος σύνδεσης ανάμεσα στις δικές μου εμπειρίες και στις εμπειρίες που ενυπάρχουν σε αυτό που διαβάζω,
- β) να έχω κίνητρο και προσωπικά ερωτήματα τα οποία να μπορούν να απαντηθούν με την ανάγνωση του κειμένου και
- γ) να δίνω υπόσταση στο νόημα, βρίσκοντας τρόπους να εκφραστεί από εμένα και να γίνει αντικείμενο επικοινωνίας με άλλους ανθρώπους.

Μέθοδος προσαρμογής κειμένου

easy to read

- Μια μέθοδος προσαρμογής κειμένου είναι η μέθοδος easy to read – κείμενο για όλους που διέπεται από συγκεκριμένες βασικές αρχές.
- Ως προς το κείμενο
απλό λεξιλόγιο, απλή δομή προτάσεων-μια ιδέα σε κάθε πρόταση, κατάλληλη διάταξη, απουσία μεταφορικού λόγου, οπτικοποίηση του νοήματος, χρήση ορισμών, παραδειγμάτων και επεξηγήσεων, κ.λπ.
- Ως προς την εικόνα
ευκρίνεια, σαφήνεια, άμεση συσχέτιση με το περιεχόμενο, κ.λπ.

Μέθοδος προσαρμογής κειμένου

οπτική ενίσχυση με εικόνα, προσθήκη ορισμού

Με βάρκα και σωσίβιο

- Νύχτωσε. Ωρα να γυρίσουμε σπίτι!
- Ο κήπος πλημμύρισε.
- Και τώρα; Πώς θα περάσουμε;
- Βρήκα τη λύση! Με βάρκα.
- Σιγά μη βάλουμε και σωσίβιο!
- Ένα κουτάβι στο πεζούλι!
- Είναι μόνο του μέσα στη βροχή.
- Πάω να το βοηθήσω.

Β β Ω ω

Β β Ω ω Το σύννεφο έφερε βροχή

Με βάρκα και σωσίβιο

- Νύχτωσε.
Ωρα να πάμε σπίτι!
- Ο κήπος χέμισε νερά.
- Και τώρα;
Πώς θα περάσουμε;
- Το βρήκα!
Με βάρκα.
- Σιγά μη φορέσουμε
και σωσίβιο!

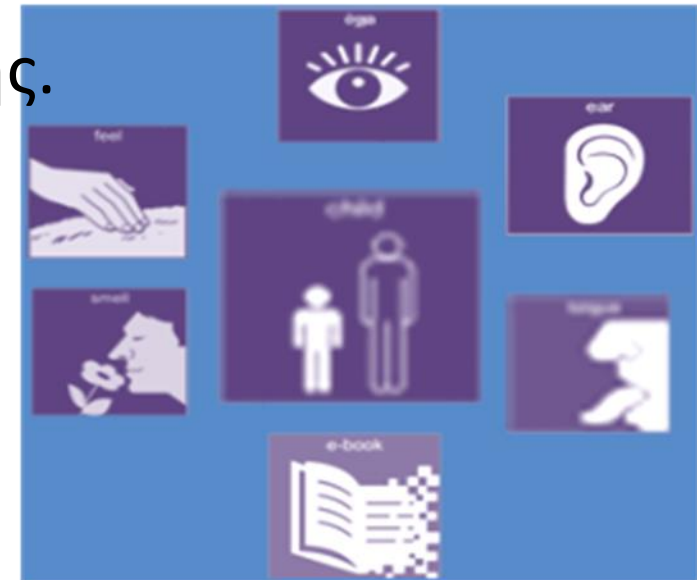
Το σωσίβιο το φοράμε
για να κολυμπάμε με σιγουριά.

Β β Ω ω

Πολυαισθητηριακή προσέγγιση της διδασκαλίας

Βασικές αρχές πολυαισθητηριακής διδασκαλίας

- Ταυτόχρονη χρήση ερεθισμάτων (οπτικά, ακουστικά, κ.λπ.)
- Οργάνωση του υλικού από το απλό στο σύνθετο.
- Διδασκαλία νέων εννοιών βασισμένη στην προηγούμενη γνώση.
- Συστηματικές επαναλήψεις για ενίσχυση της μνήμης.
- Άμεση διδασκαλία με συνεχή αλληλεπίδραση.
- Διδασκαλία συνθετικού και αναλυτικού τρόπου σκέψης
(από το μέρος στο όλο, από το όλο στο μέρος).
- Χρήση αντικειμένων αναφοράς

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

<https://prosvasimo.iiep.edu.gr/el/koinwnikes-istories>

Τι είναι οι Κοινωνικές Ιστορίες

Μια **σύντομη ιστορία** (μικρό κείμενο), με συγκεκριμένη μορφή, χαρακτηριστικά και ιδιαίτερο στυλ και τρόπο γραφής.
Χρησιμοποιεί κυρίως:

➤ Φωτογραφίες

➤ Σκίτσα

➤ Εικόνες

Στόχοι των Κοινωνικών Ιστοριών

- ✓ η βαθύτερη κατανόηση μιας κοινωνικής κατάστασης,
- ✓ η διδασκαλία κατάλληλων κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων, στάσεων, αξιών και συμπεριφορών,
- ✓ η διαχείριση και επίλυση προβλημάτων και δυσκολιών,
- ✓ η τήρηση κανόνων,
- ✓ η εκμάθηση δεξιοτήτων αυτόνομης διαβίωσης,
- ✓ η κατανόηση της συμπεριφοράς των άλλων,
- ✓ η ενσυναίσθηση.

Στόχοι των Κοινωνικών Ιστοριών

- ✓ η προετοιμασία των μαθητών/τριών για **νέα γεγονότα και εμπειρίες**, όπως οικογενειακές διακοπές, επίσκεψη στον γιατρό, κ.ά. (μείωση άγχους)
- ✓ η διαχείριση και επίτευξη **αλλαγών στη ζωή** του παιδιού
- ✓ η διδασκαλία **θετικών συμπεριφορών, ρουτινών** και εισαγωγή **νέων ρουτινών** στο σχολείο, στο σπίτι ή στην κοινότητα
- ✓ η **διαχείριση των σχολικών προγραμμάτων**
- ✓ η **απόκτηση γνώσεων** σε διάφορους τομείς

Προϊστορία

Οι Κοινωνικές Ιστορίες δημιουργήθηκαν το **1991** από την **Carol Gray** και δόθηκαν για πρώτη φορά σε μαθητές/τριες με αυτισμό, στο Λύκειο του Jenison στην Αμερική.

Σύντομα η χρήση τους υιοθετήθηκε σε ολόκληρη την Αμερική.

Ποιοι/ες μπορούν να γράψουν μια Κοινωνική Ιστορία

- Εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων και των ειδικοτήτων
- Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό
- Ψυχολόγοι
- Κοινωνικοί Λειτουργοί
- Θεραπευτές/τριες (логоθεραπευτές/τριες, εργοθεραπευτές/τριες, φυσιοθεραπευτές/τριες)
- Γιατροί
- Γονείς
- Όλοι/ες όσοι/ες δουλεύουν ή ζουν με το παιδί

Καθορισμός του
στόχου/θέματος

Εντοπισμός της
συμπεριφορά ή της
κατάστασης που
προκαλεί «σύγχυση»
στο παιδί

Ανάγκη για
διαφοροποίηση της εν
λόγω συμπεριφοράς
μέσω της ΚΙ

ΠΡΟΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΜΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Συλλογή πληροφοριών

Κοινωνική Ιστορία

Παρατήρηση συμπεριφοράς

(πού, πότε, ποιος & πώς, τι, πόσο, πώς & γιατί)

Καταγραφή σε ημερολόγιο

της συμπεριφοράς του παιδιού

Συγκέντρωση πληροφοριών

(συζήτηση, συνέντευξη, μαρτυρίες)

Παιδαγωγική αξιολόγηση

Παιδαγωγική αξιολόγηση παιδιού

Το προφίλ του παιδιού

Κοινωνική Ιστορία

κατανόηση του
προφορικού λόγου

ακουστική
κατανόηση κειμένου

η αναγνωστική του
ικανότητα

το επίπεδο
κατανόησης εικόνων,
σκίτσων ή
φωτογραφιών

η αντίληψή του

η ικανότητα
επεξεργασία
πληροφοριών (μιας
ή περισσότερων)

το εύρος της
προσοχής του

ο τρόπος μάθησης
-οι ανάγκες του

ενδιαφέροντα-
ικανότητες-ανάγκες

Βασικές αρχές για τη συγγραφή μιας Κοινωνικής Ιστορίας

- Ως προς τη γλώσσα και τη μορφή.
- Να έχει αρχή, μέση και τέλος.
- Να απαντάει σε ερωτήσεις του τύπου: ποιος συμμετέχει, που και πότε διαδραματίζεται η κατάσταση, τι γίνεται, πόσο διαρκεί και γιατί.
- Να γράφεται με καταφατικές εκφράσεις.
- Να γράφεται με φιλολογική ακρίβεια, χρησιμοποιώντας λέξεις που εκφράζουν συνήθεις αντιλήψεις όπως «συνήθως», «μερικές φορές» κ.ά.
- Να χρησιμοποιείται λεξιλόγιο συγκεκριμένο, κατανοητό και αντίστοιχο του μαθησιακού επιπέδου του παιδιού που απευθύνεται.

Ως προς την **εικονογράφηση** ή τη χρήση φωτογραφιών

- Νοηματική συνάφεια με το κείμενο.
- Κινητοποίηση ενδιαφέροντος παιδιού.
- Απλή και λιτή (χωρίς πολλές πληροφορίες).
- Εστιασμένη στην ενέργεια και στην πράξη.
- Μια εικόνα / φωτογραφία ανά σελίδα (μικρότερα παιδιά).
- Περισσότερες εικόνες / φωτογραφίες ανά σελίδα ή μόνο κείμενο (μεγαλύτερα παιδιά).

Δημιουργία και Εικονογράφηση Κοινωνικών Ιστοριών με Ψηφιακά Μέσα και Τεχνητή Νοημοσύνη

Δημιουργία Ψηφιακών Κοινωνικών Ιστοριών από
εκπαιδευτικούς-γονείς ή άλλους εμπλεκόμενους στην
εκπαίδευση ατόμων με ή χωρίς αναπηρία με διαθέσιμα
templates από το ΙΕΠ

<https://prosvasimo.iep.edu.gr/el/koinonikesistories>

- Book-creator: <https://bookcreator.com/>
- Story-jumper: <https://www.storyjumper.com/>
- Animaker: <https://www.animaker.com/>
- Tinytap: <https://www.tinytap.com/content/>

Εικονογράφηση Κοινωνικών Ιστοριών με Τεχνητή Νοημοσύνη

- Copilot Microsoft: [Microsoft Copilot στο Bing](#)
- DALL E 2 : <https://labs.openai.com/>
- ChatGPT : <https://chatgpt.com/>

- Ο Γιάννης είναι 13 ετών και πηγαίνει στην Β΄ Γυμνασίου. Ο Γιάννης παρουσιάζει, εδώ και αρκετά χρόνια, μαθησιακές δυσκολίες και προβλήματα συμπεριφοράς προς τους/τις εκπαιδευτικούς, αλλά και στις σχέσεις του με τα άλλα παιδιά, τα οποία συχνά δεν τον θέλουν στη παρέα ή στην ομάδα τους, γιατί «τα χαλάει όλα» με τη συμπεριφορά του. Ο Γιάννης έχει πολύ χαμηλή αυτοεκτίμηση και συνήθως προσπαθεί να προσελκύσει την προσοχή των άλλων με διάφορες «αταξίες», για να γελάνε και να φλυαρεί, κάνοντας ακατάλληλα για την περίπτωση σχόλια. Όταν οι άλλοι του μιλάνε φαίνεται σαν να μην τους ακούει, γεγονός που δυσκολεύει την επικοινωνία τους μαζί του. Ο υπεύθυνος εκπαιδευτικός της τάξης του Γιάννη νιώθει εξουθενωμένος, καθώς στην τάξη έχει άλλα 6-7 παιδιά που έχουν δυσκολίες.
- **ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ:** Αν ήσαστε στη θέση του εκπαιδευτικού / υπεύθυνου μαθήματος αυτής της τάξης και με δεδομένο ότι η ΔΔ δεν είναι συνώνυμη της Ειδικής Αγωγής και ότι δεν είναι δυνατόν να εξατομικεύουμε για κάθε μαθητή/τρια.
- Ποιες προκλήσεις έχετε να αντιμετωπίσετε;
- Ποιες άλλες πληροφορίες θα χρειαζόσασταν για να εκτιμήσετε σωστά την κατάσταση και να καταστρώσετε ένα πλάνο διδασκαλίας στα πλαίσια της ΔΔ προσέγγισης (για όλη την τάξη);
- Αναφέρετε στόχους που θα θέτατε για όλη την τάξη (οι στόχοι δεν χρειάζεται να αφορούν σε ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο).
- Πώς θα προσεγγίζατε μεθοδολογικά τους στόχους σας – τι θα αλλάζατε στη διδασκαλία σας, ποιους άλλους παράγοντες θα συνυπολογίζατε – ποιες ενέργειες θα προωθούσατε;

Ο πυρήνας των καλών πρακτικών

Οι καλές πρακτικές απαιτούν καλό διεπιστημονικό σχεδιασμό, οργανωμένη δράση και συστηματική παρατήρηση και αξιολόγηση

Αναπηρίες, ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και καλές πρακτικές

Η γνώση χαρακτηριστικών κάθε αναπηρίας

η συνεχής και συστηματική αξιολόγηση,

η διατύπωση μετρήσιμων και ρεαλιστικών διδακτικών στόχων,

η οργάνωση του μαθησιακού περιβάλλοντος,

χρήση κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού,

οι συνεργασίες μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων

Χαρακτηριστικά

Επισημαίνονται τα χαρακτηριστικά των Ατόμων με ΑΟ, χωρίς να θυσιάζεται η ετερογένεια και να υποβαθμίζεται η ετερότητα

Αναπηρία
Όρασης – (ΑΟ)

Ολική ή μερική απώλεια όρασης

Χρονολογική απώλεια όρασης

Σημαντικοί περιορισμοί
στο οπτικό πεδίο
ή/και οπτική οξύτητα

Περιορισμός στην απόκτηση
τυχαίας γνώσης

Δυσκολία αντίληψης του «όλου»

Δυσκολία αντίληψης της προοπτικής

Μαθησιακό Περιβάλλον

Η διαμόρφωση κατάλληλου μαθησιακού περιβάλλοντος ενισχύει τη συμμετοχή του τυφλού παιδιού, συνδυάζοντας ευχαρίστηση και ανάπτυξη δεξιοτήτων

Αναπηρία
Όρασης – (ΑΟ)

Χωροταξική σταθερότητα και λειτουργικότητα - εργονομία (σπίτι, τάξη, σχολείο)

Κατάλληλος φωτισμός

Παροχή πρόσβασης στην πληροφορία

Κατάλληλη απτική σήμανση έξω και μέσα στις τάξεις (π. χ. οδηγοί, απτικές λωρίδες, κ.λπ.)

Δημιουργία ικανού χώρου εργασίας (π.χ. μια αρκετά μεγάλη επιφάνεια εργασίας), για τοποθέτηση έντυπου και ηλεκτρονικού εξοπλισμού (π.χ. μηχανή Braille, βιβλία Braille, laptop, κ.λπ.)

Παροχή κατάλληλου αποθηκευτικού χώρου μέσα στην τάξη, για να μπορούν να τακτοποιούν τον εξοπλισμό τους.

Εκπαιδευτικό Υλικό/Εργαλεία

Η χρήση μεγάλης ποικιλίας εκπαιδευτικού υλικού αποτελεί μέσο και όχι σκοπό. Πρέπει να χρησιμοποιείται με βάση μια συστηματική αξιολόγηση

Αναπηρία
Όρασης – (ΑΟ)

Οπτικές προσαρμογές (π.χ. μεγέθυνση, αύξηση σαφήνειας με κοντράστ, αύξηση φωτεινότητας, κ.λπ.)

Απτικές προσαρμογές (π.χ. τρισδιάστατες κατασκευές, ολόγλυφες μορφές, μακέτες, χάρτες αφής, απτικά διαγράμματα, κ.λπ.)

Ακουστικές προσαρμογές (π.χ. ομιλούντα βιβλία)

Οπτικο-απτικές προσαρμογές

Πολύ-αισθητικές προσαρμογές (π.χ. απτικο-οπτικο-ακουστικό παραμύθι)

Εφαρμογές της εκπαιδευτικής και της υποστηρικτικής τεχνολογίας

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές I

Οι πρακτικές διδασκαλίες αποτελούν
γέφυρες για την ανάπτυξη δεξιοτήτων

Αναπηρία
Όρασης – (ΑΟ)

Καθοδήγηση μέσω αφής από τον/τη
δάσκαλο/α (τεχνικές όπως hand over hand
& hand under hand)

Δραστηριότητες διαλόγου

Παιχνίδια ρόλων

Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία/ εργασία σε
ομάδες

Η διδασκαλία ομηλίκων (peer tutoring)

Η συμμετοχή σε δραστηριότητες εντός και
εκτός τάξης

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές II

Οι πρακτικές διδασκαλίες αποτελούν
γέφυρες για την ανάπτυξη δεξιοτήτων

Αναπηρία
Όρασης – (ΑΟ)

Κινητικές δεξιότητες (λεπτές και αδρές/fine and gross)

Δεξιότητες κινητικότητας και
προσανατολισμού

Δεξιότητες καθημερινής διαβίωσης

Δεξιότητες εγγραμματισμού (ανάγνωση
μεγαλογράμματης γραφής, ανάγνωση και
γραφή του κώδικα braille, χρήση
υπολογιστών κ.λπ.)

Κοινωνικές δεξιότητες (π.χ. διάλογος)

Δεξιότητες ενεργητικής ακοής (π.χ.
διάκριση ηχοτοπίων)

Χαρακτηριστικά

Επισημαίνονται τα χαρακτηριστικά των Ατόμων με Βαρηκοΐα ή Κώφωση, χωρίς να θυσιάζεται η ετερογένεια και να υποβαθμίζεται η ετερότητα

Βαρηκοΐα –
Κώφωση (Β/Κ)

Ηλικία εμφάνισης της απώλεια ακοής

Βαθμός λειτουργικής ακοής

Είδος ακουστικού βοηθήματος

Κωφοί ή ακούντες γονείς

Γλώσσα επικοινωνίας (π.χ. Ελληνική νοηματική Γλώσσα, Ελληνικά) ή μέθοδος επικοινωνίας (π.χ. ταυτόχρονη χρήση ελληνικής γλώσσας και νοημάτων)

Φτωχές προϋπάρχουσες γλωσσικές εμπειρίες

Επικοινωνιακές δυσκολίες

Δυσκολίες στην αναγνωστική κατανόηση

Μαθησιακό Περιβάλλον

Η διαμόρφωση του μαθησιακού περιβάλλοντος είναι σημαντική στην εκπαίδευση των κωφών ή βαρήκων (κ/β) παιδιών, γιατί δημιουργεί τις βασικές επικοινωνιακές συνθήκες, ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο την πρόσβασή τους στην εκπαίδευση

Βαρηκοΐα –
Κώφωση (Β/Κ)

Διάταξη των θρανίων

Κατάλληλος φωτισμός και ακουστική διαμόρφωση

Δημιουργία οπτικού μαθησιακού περιβάλλοντος

Αναρτημένες γραπτές πληροφορίες

Εκπαιδευτικό Υλικό/Εργαλεία

Η χρήση μεγάλης ποικιλίας εκπαιδευτικού υλικού αποτελεί μέσο και όχι σκοπό. Πρέπει να χρησιμοποιείται με βάση μια συστηματική αξιολόγηση

Βαρηκοΐα –
Κώφωση (Β/Κ)

Γνωστικοί χάρτες

Εικόνες

Βίντεο (υποτιτλισμένα, ΕΝΓ, ή συνδυασμός αυτών)

Χρήση εκπαιδευτικής και υποστηρικτικής τεχνολογίας

Πίνακες με οπτικοποιημένες δραστηριότητες που θα φαίνεται και το περιεχόμενο τους αλλά και η εξέλιξη τους

Καρτέλες με σημαντικές λέξεις, φράσεις, κανόνες, ή/και οδηγίες

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές I

Οι πρακτικές διδασκαλίες αποτελούν
γέφυρες για την ανάπτυξη δεξιοτήτων

Βαρηκοΐα –
Κώφωση (Β/Κ)

Διατήρηση οπτικής επαφής

Ενίσχυση της ακουστικής (για βαρήκοα παιδιά) και της οπτικής προσοχής

Ενίσχυση της χειλεανάγνωσης λαμβάνοντας υπ' όψη παράγοντες όπως φωτισμός, απόσταση κ.λπ.

Αποφυγή ταυτόχρονης παροχής πολλαπλών οπτικών πληροφοριών (εικόνες & ομιλία ή νοηματική)

Χρήση
παραδειγμάτων

Ημερολόγια
διαλόγου

Ελαχιστοποίηση της κίνησης του/της εκπαιδευτικού την ώρα που μιλάει

Κανονικός ρυθμός ομιλίας του/της εκπαιδευτικού

Υποβοηθούμενη ομιλία

Βιωματική μάθηση

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές II

Οι δεξιότητες που έχουν ένα «ειδικό
βάρος» στο πεδίο της Βαρηκοΐας ή
Κώφωσης

Αναγνωστικές δεξιότητες (δηλ. δεξιότητες
αποκωδικοποίησης, κατανόησης κ.λπ.)

Δεξιότητες παραγωγής γραπτού λόγου

Επικοινωνιακές δεξιότητες (π.χ. δεξιότητες
διαλόγου)

Κοινωνικές δεξιότητες

Βαρηκοΐα –
Κώφωση (Β/Κ)

Χαρακτηριστικά

Επισημαίνονται τα χαρακτηριστικά των ΔΑΦ, χωρίς να θυσιάζεται η ετερογένεια και να υποβαθμίζεται η ετερότητα.

Διαταραχές
Αυτιστικού Φάσματος
– (ΔΑΦ)

Δυσκολίες και έλλειψη κοινωνικής και συναισθηματικής αμοιβαιότητας

Υπερβολική ή πολύ μικρή ευαισθησία σε αισθητηριακά ερεθίσματα

Δυσκολίες επικοινωνίας

«Φτωχή» φαντασία

Απουσία κινήτρων ή μειωμένης επιθυμίας για κοινωνική επαφή

Απουσία συγχρονισμένης βλεμματικής επαφής με τους άλλους

Περιορισμένη γλωσσική ανάπτυξη

Έλλειψη δεξιοτήτων συναισθηματικής νοημοσύνης

Επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές

Περιπτώσεις εξαιρετικά υψηλών επιδόσεων σε μία ή περισσότερες περιοχές, όπως μουσική, τέχνη, μαθηματικά

Μαθησιακό Περιβάλλον

Το κατάλληλα διαμορφωμένο μαθησιακό περιβάλλον για τα άτομα με αυτισμό, μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στον περιορισμό δυσκολιών που απορρέουν από την υπερευαισθησία ή την υποευαισθησία τους στα αισθητηριακά ερεθίσματα

Διαταραχές
Αυτιστικού Φάσματος
– (ΔΑΦ)

Δημιουργία περιοχών («ζώνες») μέσα στο χώρο μάθησης (στην τάξη ή στο σχολείο)

Ακολουθία σταθερών προγραμμάτων – οργάνωση χρόνου (ρουτίνες)

Οργάνωση των χώρων της τάξης ώστε να υπάρχει σταθερότητα και σαφήνεια στη χρήση (π.χ. χώροι παιχνιδιού και αδρής κινητικότητας για τα μικρότερα παιδιά, χώροι για ατομική και ομαδική εργασία, χώροι για ψυχαγωγία και άσκηση σε προεπαγγελματικές και επαγγελματικές δεξιότητες για μεγαλύτερα παιδιά)

Προσδιορισμός των φυσικών ορίων και της χρήσης του κάθε χώρου

Οργάνωση του διδακτικού υλικού μέσα στην τάξη (π.χ. τοποθέτηση των υλικών σε μεγάλα κουτιά ή καλάθια με την κατάλληλη σηματοδότηση)

Εκπαιδευτικό Υλικό/Εργαλεία

Η χρήση μεγάλης ποικιλίας εκπαιδευτικού υλικού αποτελεί μέσο και όχι σκοπό. Πρέπει να χρησιμοποιείται με βάση μια συστηματική αξιολόγηση

Διαταραχές
Αυτιστικού Φάσματος
– (ΔΑΦ)

Οπτικό υλικό (φωτογραφίες, έγχρωμα και ασπρόμαυρα σκίτσα, διαγράμματα και σχέδια)

Γνωστικά σενάρια

Οπτικές οδηγίες που περιγράφουν την ακολουθία των βημάτων για την εκτέλεση μιας δραστηριότητας

Βίντεο (π.χ. video – modelling)

Κοινωνικές Ιστορίες
(σύμφωνα με την προαναφερόμενη μεθοδολογία)

Χρήση ειδικού κατασκευαστικού υλικού για μοναχικό ή συνεργατικό παιχνίδι

Συστήματα εναλλακτικής επικοινωνίας (π.χ. εικονογράμματα)

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές I

Οι πρακτικές και τεχνικές διδασκαλίας που αφορούν στην εκπαίδευση παιδιών με αυτισμό συνεχώς διαφοροποιούνται με βάση τη βελτίωση των διαγνωστικών κριτηρίων, την έγκαιρη και πρώιμη ανίχνευση, και την αποδοχή και χρήση του όρου «αυτιστικό φάσμα»

Διαταραχές
Αυτιστικού Φάσματος
– (ΔΑΦ)

Δομημένη διδασκαλία (π.χ. TEACCH)

Άμεση διδασκαλία

Συστηματική διδασκαλία

Χρήση κοινωνικών ιστοριών

Ανάλυση δραστηριοτήτων σε μικρότερες, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της παρουσίασης και της μίμησης –Τμηματική ανάλυση μεγάλων κειμένων με συστηματική αποφυγή σύνθετων διατυπώσεων και ερωτήσεων

Οπτικοποίηση στόχου και περιεχομένου του μαθήματος με ανάρτηση στο οπτικό πεδίο του παιδιού

Διαβάθμιση των εργασιών αναλόγως των αναγκών του παιδιού

Δημιουργία δικτύων συνομηλίκων (π.χ. κύκλος των φίλων, διδασκαλία συνομηλίκων)

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές II

Οι δεξιότητες που έχουν ένα «ειδικό
βάρος» στο πεδίο των ΔΑΦ

Κοινωνικές δεξιότητες

Επικοινωνιακές δεξιότητες (π.χ. δεξιότητες
διαλόγου)

Δεξιότητες συναισθηματικής νοημοσύνης
(π.χ. διαχείριση συναισθημάτων,
ενσυναίσθηση)

Δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων (π.χ.
λήψη αποφάσεων σε πρόβλημα, σε μια
διαφωνία κ.λπ.)

Διαταραχές
Αυτιστικού Φάσματος
– (ΔΑΦ)

Χαρακτηριστικά

Επισημαίνονται τα χαρακτηριστικά των Ατόμων με ΝΔ, χωρίς να θυσιάζεται η ετερογένεια και να υποβαθμίζεται η ετερότητα.

Νοητική Δυσκολία–
(ΝΔ)

Περιορισμοί στη μνήμη και στην αντίληψη

Μειωμένη συγκέντρωση της προσοχής

Περιορισμοί στην επεξεργασία των πληροφοριών και στη γενίκευση της γνώσης

Δυσκολίες στον τομέα της επικοινωνίας

Δυσκολίες στην εκτέλεση εντολών και κατανόηση οδηγιών

Δυσκολίες στην έκφραση των επιθυμιών και στην επιλογή

Δυσκολίες στην αυτορρύθμιση σε σχέση με το περιβάλλον, και στην ανάπτυξη σχέσεων τόσο σε προσωπικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο

Δυσκολίες αυτονομίας και καθημερινής διαβίωσης

Μαθησιακό Περιβάλλον

Η οργάνωση του μαθησιακού περιβάλλοντος για παιδιά με ΝΔ θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις ατομικές τους ανάγκες σε γνωστικό, συμπεριφορικό και επικοινωνιακό επίπεδο

Νοητική Δυσκολία–
(ΝΔ)

Χωροταξική σταθερότητα και λειτουργικότητα
- εργονομία (σπίτι, τάξη, σχολείο)

Οργάνωση χώρων με στόχο συγκεκριμένες δραστηριότητες (π.χ. γωνιά μουσικής, διαδικτύου κ.λπ.)

Περιορισμοί στην επεξεργασία των πληροφοριών και στη γενίκευση της γνώσης

Πρόβλεψη χώρων χαλάρωσης (π.χ. πολυαισθητηριακό δωμάτιο, κήπος)

Κατάλληλος φωτισμός

Οργάνωση χώρων με έμφαση στη συμβολική επικοινωνία με οπτικά συστήματα μάθησης (π. χ. εικόνες, σύμβολα, αντικείμενα αναφοράς, οπτικό σύστημα μάθησης TEACCH)

Εκπαιδευτικό Υλικό/Εργαλεία

Γενικά, το εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση των παιδιών με ΝΔ δε διαφέρει σημαντικά από αυτό που χρησιμοποιούν τα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά. Απαραίτητες οι διαφοροποιήσεις με βάση τη συστηματική αξιολόγηση

Νοητική Δυσκολία–
(ΝΔ)

Χρήση ποικιλίας υλικών για τη γλώσσα, την επικοινωνία και τα μαθηματικά

Χρήση επαυξημένων και εναλλακτικών τρόπων επικοινωνίας (π.χ. εικόνες, σύμβολα, νεύματα, αντικείμενα αναφοράς)

Χρήση ακουστικού υλικού (π.χ. ηχογραφημένες ιστορίες, διάφοροι ήχοι από την πόλη, τη φύση, τη επαρχία κ.λπ.)

Χρήση εκπαιδευτικής και υποστηρικτικής τεχνολογίας

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές I

Οι πρακτικές και μέθοδοι διδασκαλίες αποτελούν γέφυρες για την ανάπτυξη δεξιοτήτων

Νοητική Δυσκολία–
(ΝΔ)

Συστηματική υποστήριξη από ενήλικα

Παιχνίδι και αλληλεπιδραστικές ρουτίνες

Επιβράβευση της συμπεριφοράς (σύνδεσης του μαθησιακού στόχου με λεκτική ή υλική ανταμοιβή)

Ανάλυση έργου και άμεση διδασκαλία

Φυσική, λεκτική και εναλλακτική παρακίνηση

Υποστήριξη για επιλογή απόφασης

Επαυξημένη υπόδειξη και δημιουργία συνθήκης «σαμποτάζ» (ανατροπή ρουτίνας και δημιουργία μιας νέας κατάστασης)

Χρήση συμβόλων για την ανάγνωση λέξεων (π.χ. ΜΑΚΑΤΟΝ)

Οπτικά, απτικά και κιναισθητικά πλαίσια μάθησης για τη διδασκαλία βασικών μαθηματικών εννοιών

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές II

Οι δεξιότητες που συνήθως διακρίνονται
από ένα «ειδικό βάρος» στο πεδίο της
Νοητικής Δυσκολίας

Νοητική Δυσκολία–
(ΝΔ)

Δεξιότητες καθημερινής διαβίωσης

Επικοινωνιακές δεξιότητες

Κοινωνικές δεξιότητες

Γλωσσικές δεξιότητες

Χαρακτηριστικά

Επισημαίνονται τα χαρακτηριστικά των Ατόμων με ΜΔ, χωρίς να θυσιάζεται η ετερογένεια και να υποβαθμίζεται η ετερότητα

Μαθησιακές
Δυσκολίες - ΜΔ

Είναι εγγενείς δυσκολίες

Δυσκολίες στην πρόσκτηση και χρήση ικανοτήτων ακρόασης και ομιλίας

Δυσκολίες στην ανάπτυξη αναγνωστικών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων γραφής

Δυσκολίες στην ανάπτυξη συλλογισμού και μαθηματικής ικανότητας

Διαταραχές στην προσοχή και στην εργαζόμενη μνήμη

Δυσκολίες στην ανάπτυξη μετα-γνωστικών δεξιοτήτων

Μαθησιακό Περιβάλλον

Η επικοινωνία και η προσαρμογή της διδασκαλίας, αποτελούν πολύ καλά συστατικά για ένα θετικό και διευκολυντικό περιβάλλον μάθησης για τα παιδιά με ΜΔ

Μαθησιακές
Δυσκολίες - ΜΔ

Κατάλληλη χωροταξική ρύθμιση της τάξης που να επιτρέπει διαφορετικούς τρόπους εργασίας

Οργάνωση χώρων με στόχο συγκεκριμένες δραστηριότητες (π.χ. γωνιά ανάγνωσης)

Κατάλληλος φωτισμός

Εκπαιδευτικό Υλικό/Εργαλεία

Γενικά, το εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση των παιδιών με ΜΔ δε διαφέρει σημαντικά από αυτό που χρησιμοποιείται στα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά. Απαραίτητες οι διαφοροποιήσεις με βάση τη συστηματική αξιολόγηση

Μαθησιακές
Δυσκολίες - ΜΔ

Χρήση οπτικοακουστικού υλικού (π.χ. τραγούδια που βοηθούν στη φωνολογική επίγνωση, βίντεο με εκπαιδευτικό περιεχόμενο, ανάλογα με την ηλικία και τη βαθμίδα εκπαίδευσης κ.λπ.)

Εποπτικό υλικό

Χειραπτικό υλικό για γλώσσα και μαθηματικά (π.χ. άβακες, ντόμινο)

Ποικιλία χρήσης έντυπου υλικού με πλούσια θεματολογία (π.χ. εικονογραφημένα παραμύθια, σχολικές εφημερίδες, λεξικά κ.λπ.)

Χρήση εκπαιδευτικής και υποστηρικτικής τεχνολογίας

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές I

Οι πρακτικές και μέθοδοι διδασκαλίες αποτελούν γέφυρες για την ανάπτυξη δεξιοτήτων

Μαθησιακές
Δυσκολίες - ΜΔ

Χρήση γνωστικών χαρτών για την οργάνωση και την στήριξη της ανάκλησης της πληροφορίας

Χρήση οργανογράμματος στην αρχή της διδασκαλίας

Παρουσίαση αφηρημένων εννοιών με χειροπιαστά παραδείγματα, οπτικοποιημένα, ή μέσω δραστηριοτήτων

Σύναψη προφορικών ή γραπτών συμφωνιών μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή/τριας

• Μαθηματικές δραστηριότητες διαβαθμισμένης δυσκολίας

Εργασία σε ομάδες. Διδασκαλία συνομηλίκων.

Διδασκαλία γνωστικών στρατηγικών και μεταγνωστικών στρατηγικών (αυτοερωτήσεις κ.λπ).

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές II

Οι πρακτικές και μέθοδοι διδασκαλίες αποτελούν γέφυρες για την ανάπτυξη δεξιοτήτων

Μαθησιακές
Δυσκολίες - ΜΔ

Διδασκαλία υπολογιστικών στρατηγικών σε σύνδεση με την καθημερινή ζωή

Παροχή περισσότερου χρόνου

Συστηματική υποστήριξη από ενήλικα όπως:

Η άμεση διδασκαλία και η υποδειγματική παρουσίαση (μοντελοποίηση)

Η ανάλυση έργου

Η καθοδηγούμενη μάθηση

Η διερεύνηση

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές III

Οι δεξιότητες που συνήθως έχουν ένα
«ειδικό βάρος» στο πεδίο των
Μαθησιακών Δυσκολιών

Μαθησιακές
Δυσκολίες - ΜΔ

Δεξιότητες αναγνωστικής
αποκωδικοποίησης και ευχέρειας

Δεξιότητες αναγνωστικής κατανόησης

Δεξιότητες παραγωγής γραπτού λόγου

Μεταγνωστικές Δεξιότητες

Χαρακτηριστικά

Επισημαίνονται τα χαρακτηριστικά των Ατόμων με ΔΕΠ-Υ, χωρίς να θυσιάζεται η ετερογένεια και να υποβαθμίζεται η ετερότητα

Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής με ή χωρίς Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ)

Έλλειψη συγκέντρωσης προσοχής

Έντονη και συστηματική παρορμητικότητα

Υπερκινητικότητα

Διάσπαση προσοχής και υπερκινητικότητα

Μαθησιακό Περιβάλλον

Η επικοινωνία και η κατάλληλη οργάνωση του χώρου διδασκαλίας, αποτελούν κύρια συστατικά για ένα θετικό και διευκολυντικό μαθησιακό περιβάλλον για τους μαθητές/τριες με ΔΕΠ-Υ

Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής με ή χωρίς Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ)

Κατάλληλη χωροταξική ρύθμιση της τάξης που να επιτρέπει διαφορετικούς τρόπους εργασίας με λιγότερο διασπαστικούς παράγοντες

Οργάνωση ήσυχων χώρων με στόχο την ενίσχυση της συγκέντρωσης για ατομική εργασία ή διαδικασίες αξιολόγησης

Συμβόλαιο τάξης με κανόνες και όρια

Δημιουργία ενθαρρυντικού και ενισχυτικού μαθησιακού κλίματος

Εύκολη πρόσβαση στην πληροφορία και διαθεσιμότητα υλικού ανάλογα με την ηλικία και τη βαθμίδα εκπαίδευσης

Εκπαιδευτικό Υλικό/Εργαλεία

Το εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση των παιδιών με ΔΕΠ-Υ, έχει έντονα οπτικό-ακουστικά χαρακτηριστικά

Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής με ή χωρίς
Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ)

Οπτικό υλικό (π. χ. γραφικοί οργανωτές, χρονοσειρές, διαγράμματα, storyboards κ.λπ.)

Χειραπτικό υλικό για γλώσσα και μαθηματικά (π.χ. άβακες, ντόμινο)

Ακουστικό υλικό (π.χ. ακουστικά βιβλία, παραμύθια)

Χρήση εκπαιδευτικής και υποστηρικτικής τεχνολογίας

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές

Οι πρακτικές και τεχνικές διδασκαλίας στην εκπαίδευση των παιδιών με ΔΕΠ-Υ, στοχεύουν σε τροποποίηση «προβληματικών» συμπεριφορών, μέσα από τη δημιουργία θετικού παιδαγωγικού κλίματος, πλαισιωμένου με κανόνες, όρια, αλλά και επιβραβεύσεις.

Διαταραχή Ελλειμματικής
Προσοχής με ή χωρίς
Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ)

Κατάλληλη ανάθεση εργασιών και υλοποίηση δραστηριοτήτων στο επίπεδο ετοιμότητας του παιδιού με ΔΕΠ-Υ

Παροχή οπτικών υπενθυμίσεων και βοηθημάτων μέσα στην τάξη για την υλοποίηση εργασιών ή δραστηριοτήτων

Παρότρυνση περισσότερης ενεργητικής συμμετοχής μέσα στην τάξη (π.χ. συμμετοχή σε ομάδες και δράσεις, διανομή θέσεων ευθύνης κ.λπ.)

- Παροχή βιωματικών και εργαστηριακών ασκήσεων μέσα στην τάξη

Θέσπιση συμβολαίων, κανόνων και ορίων

Ακολουθία σταθερών προγραμμάτων – οργάνωση χρόνου (ρουτίνες)

Εργασία σε ομάδες. Διδασκαλία συνομηλίκων

Παροχή δυνατότητας για «δημιουργικά» διαλείμματα στη διάρκεια της ημέρας

Χαρακτηριστικά

Επισημαίνονται τα χαρακτηριστικά των Ατόμων με ΚΑ, χωρίς να θυσιάζεται η ετερογένεια και να υποβαθμίζεται η ετερότητα

Κινητικές Αναπηρίες - ΚΑ

Παθήσεις του μυοσκελετικού συστήματος (οστά, αρθρώσεις, μύες)

Βλάβες του νευρικού συστήματος (εγκεφάλου, νωτιαίου μυελού, νεύρων)

Εγκεφαλική πάρεση

Δυνητικές δυσκολίες στη λεπτή και αδρή κινητικότητα

Αργές και περιορισμένες κινήσεις με συνοδεία κόπωσης

Περιορισμοί στην επικοινωνία και στις εμπειρίες

Δυσκολίες μνήμης

Χαμηλή αυτοεικόνα

Έλλειψη κινήτρων

Δεξιότητες αυτοδιόρθωσης και καθορισμού προτεραιοτήτων

Μαθησιακό Περιβάλλον

Η ασφαλής μετακίνηση και η καθολική πρόσβαση – ειδικά η χωροταξική - αποτελούν βασικά συστατικά για ένα θετικό και διευκολυντικό μαθησιακό περιβάλλον για τα παιδιά με ΚΑ

Κινητικές Αναπηρίες - ΚΑ

Κατάλληλη χωροταξική ρύθμιση της τάξης και του σχολείου που να επιτρέπει παντού την πρόσβαση (π.χ. μεταβαλλόμενα ύψη γραφείου, αντιολισθητικά δάπεδα, ράμπες, αναβατόρια, ανελκυστήρες κ.λπ.)

Οργάνωση χώρων με εργονομία και διασφάλιση ασφαλούς κινητικότητας για συγκεκριμένες δραστηριότητες (π.χ. κατάλληλη διάταξη θρανίων, εργονομικά έπιπλα κ.λπ.)

Χρήση συστημάτων εναλλακτικής, επαυξητικής επικοινωνίας

Εύκολη πρόσβαση στην πληροφορία και διαθεσιμότητα υλικού ανάλογα με το είδος της κινητικής αναπηρίας

Εκπαιδευτικό Υλικό/Εργαλεία

ο εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση των παιδιών με ΚΑ, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον εργονομικό σχεδιασμό εκπαιδευτικού υλικού και εργαλείων

Κινητικές Αναπηρίες - ΚΑ

Χειραπτικό υλικό για γλώσσα και μαθηματικά (π.χ. άβακες, ντόμινο)

Χρήση επαυξημένων και εναλλακτικών τρόπων επικοινωνίας (π.χ. εικόνες, σύμβολα, νεύματα, αντικείμενα αναφοράς)

Χρήση ακουστικού υλικού (π.χ. ηχογραφημένες ιστορίες, λογοτεχνικά κείμενα κ.λπ.)

Παιχνίδια (επιτραπέζια, κατασκευές, ενσφηνώματα κ.λπ.)

- Εργαλεία που ενισχύουν την εργονομική χρήση υλικών (π.χ. χαρτιά, βιβλία, φορητοί υπολογιστές, αναλόγια κ.λπ.)

Υλικά που βοηθούν στη γραφή αναλόγως με το είδος της ΚΑ και τη φύση της δραστηριότητας (π.χ. ειδικές λαβές, πινέλα ζωγραφικής διαφορετικών μεγεθών κ.λπ.)

Χρήση εκπαιδευτικής και υποστηρικτικής τεχνολογίας

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές I

Οι πρακτικές και τεχνικές διδασκαλίας στην εκπαίδευση των παιδιών με ΚΑ, δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στη διαφοροποίηση του Αναλυτικού Προγράμματος, στη χρήση τεχνολογίας, στη διαχείριση του χρόνου και στο ζήτημα της κόπωσης.

Κινητικές Αναπηρίες - ΚΑ

Παροχή επιπρόσθετου χρόνου για την κάλυψη των χρονοκαθυστερήσεων που ενδεχομένως οφείλονται στην ΚΑ

Η παρότρυνση συμμετοχής σε δραστηριότητες για ενίσχυση δεξιοτήτων λεπτής και αδρής κινητικότητας ανάλογα με τις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά κάθε παιδιού

Συστηματική υποστήριξη από ενήλικα

Διδακτικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές II

Οι δεξιότητες που έχουν ένα «ειδικό
βάρος» στο πεδίο της ΚΑ

Δεξιότητες καθημερινής διαβίωσης

Επικοινωνιακές δεξιότητες (π.χ. διάλογος)

Δεξιότητες κινητικότητας

Δεξιότητες συνηγορίας εαυτού και διαχείρισης
συναισθημάτων

Δεξιότητες οργάνωσης χώρου μελέτης με
εργονομία και ασφάλεια

Κινητικές Αναπηρίες - ΚΑ

Ζητήματα Αξιολόγησης

Ορισμοί και Στόχοι

Η αποτελεσματική διδασκαλία και η συνεχής αξιολόγηση αποτελούν δύο αμοιβαία εξαρτώμενες ενέργειες , οι οποίες δρουν σε ένα κυκλικό σχήμα ανατροφοδοτώντας η μια την άλλη

Η εκπαιδευτική αξιολόγηση είναι η συλλογή και ερμηνεία πληροφοριών που μπορεί να συμβάλει:

- ✓ στην ανίχνευση, στον εντοπισμό και στην περιγραφή των εκπαιδευτικών αναγκών ενός ατόμου
- ✓ στο σχεδιασμό του εξατομικευμένου εκπαιδευτικού προγράμματος
- ✓ στο σχεδιασμό και την υλοποίηση διδακτικών παρεμβάσεων.

Ζητήματα Αξιολόγησης

Πότε γίνεται η Αξιολόγηση

Αρχική, Διαμορφωτική και ανακεφαλαιωτική αξιολόγηση

Αρχική αξιολόγηση:

Καταγραφή και προσδιορισμός αρχικών αναγκών

Διαμορφωτική αξιολόγηση:

Τροφοδοτεί διαρκώς με νέες πληροφορίες, τροποποιεί και βελτιώνει τη διδασκαλία

Ανακεφαλαιωτική αξιολόγηση:

Αποτιμά επιδόσεις όταν ολοκληρώνεται μία παρέμβαση ή μία διδακτική ενότητα

Ζητήματα Αξιολόγησης

Είδη και Μέθοδοι Αξιολόγησης

Η χρήση διαφορετικών μεθόδων αξιολόγησης είναι αναπόσπαστο κομμάτι της αξιολόγησης

- Δοκιμασίες
- Παρατήρηση
- Συνέντευξη
- Φάκελο αξιολόγησης
- Ρουμπρίκα
- Λίστα Ελέγχου

Ζητήματα Αξιολόγησης

Εργαλεία αξιολόγησης

Σταθμισμένα εργαλεία αξιολόγησης

συνήθως στην αρχική αξιολόγηση για να προσδιοριστούν οι δεξιότητες ενός ατόμου σε σύγκριση με τις δεξιότητες άλλων συνομήλικων ατόμων με κοινά χαρακτηριστικά.

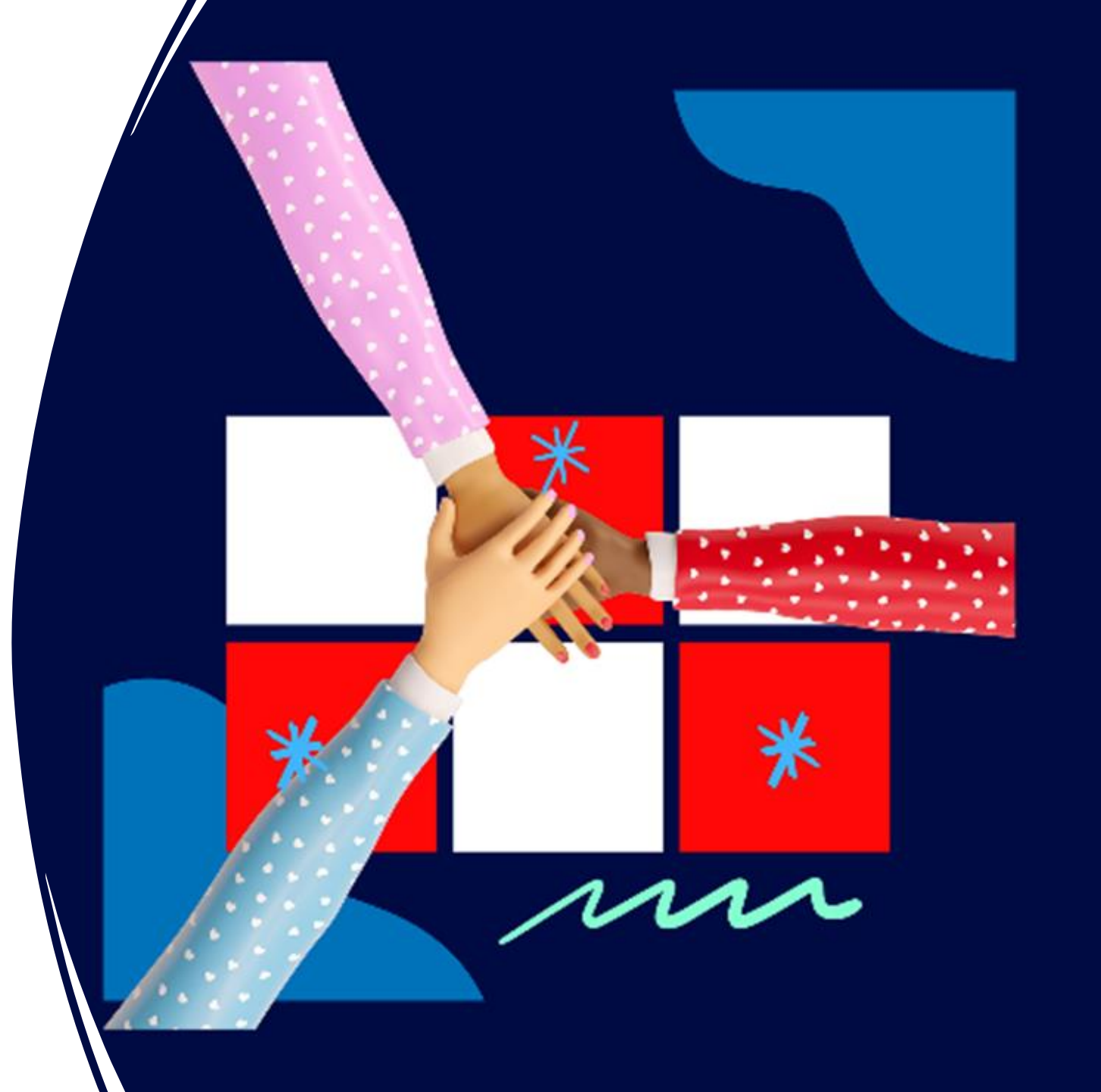
Μη σταθμισμένα εργαλεία αξιολόγησης

συνήθως για τον καθορισμό των διδακτικών στόχων, το σχεδιασμό των διδακτικών παρεμβάσεων και την αποτίμηση των επιδόσεων κατά τη διάρκεια και την ολοκλήρωση των παρεμβάσεων.

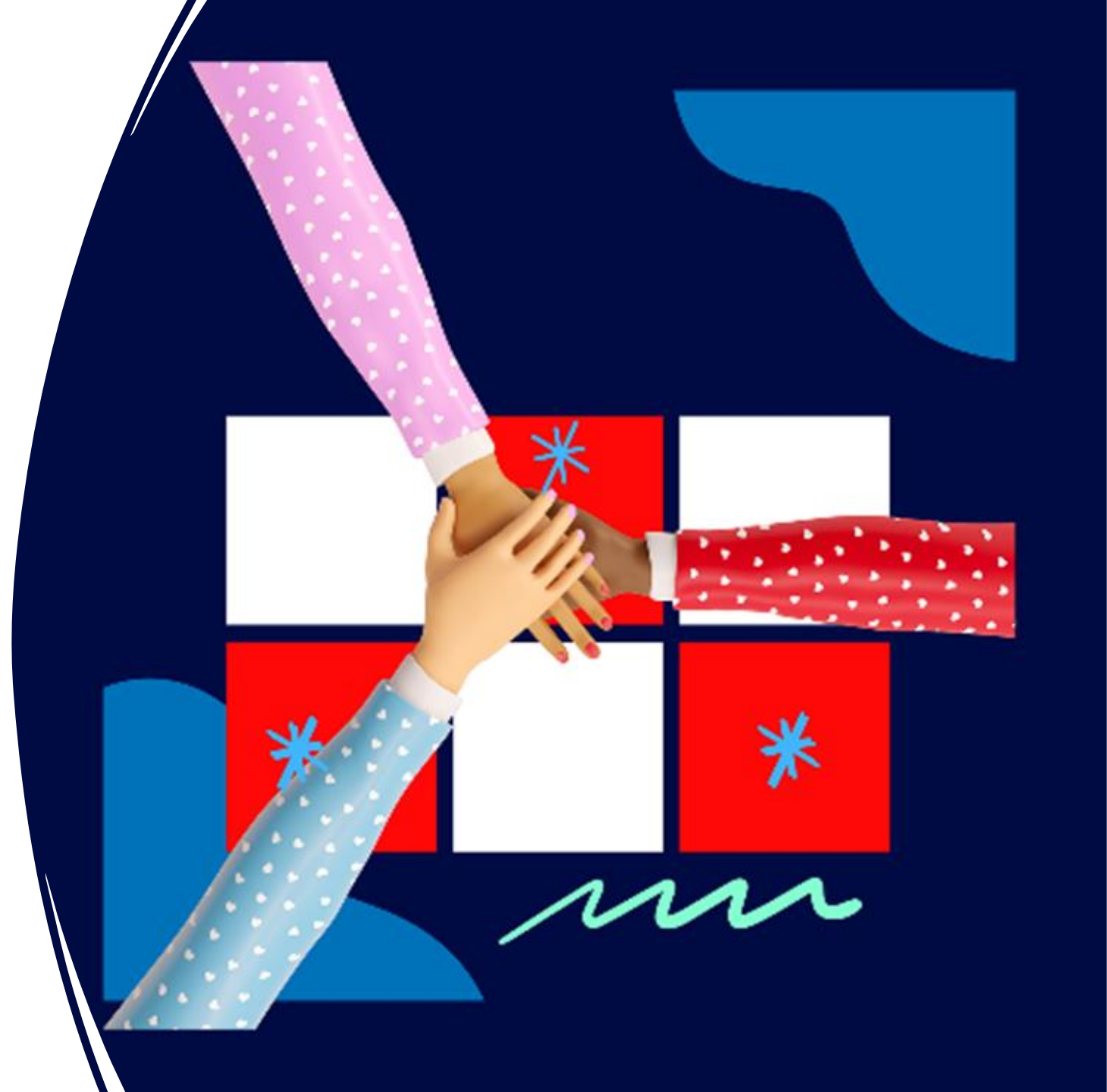
Α. **Πρότυπο** για τον Σχεδιασμό
Μαθήματος Διαφοροποιημένης
Διδασκαλίας/

Ενδεικτικά Έντυπα

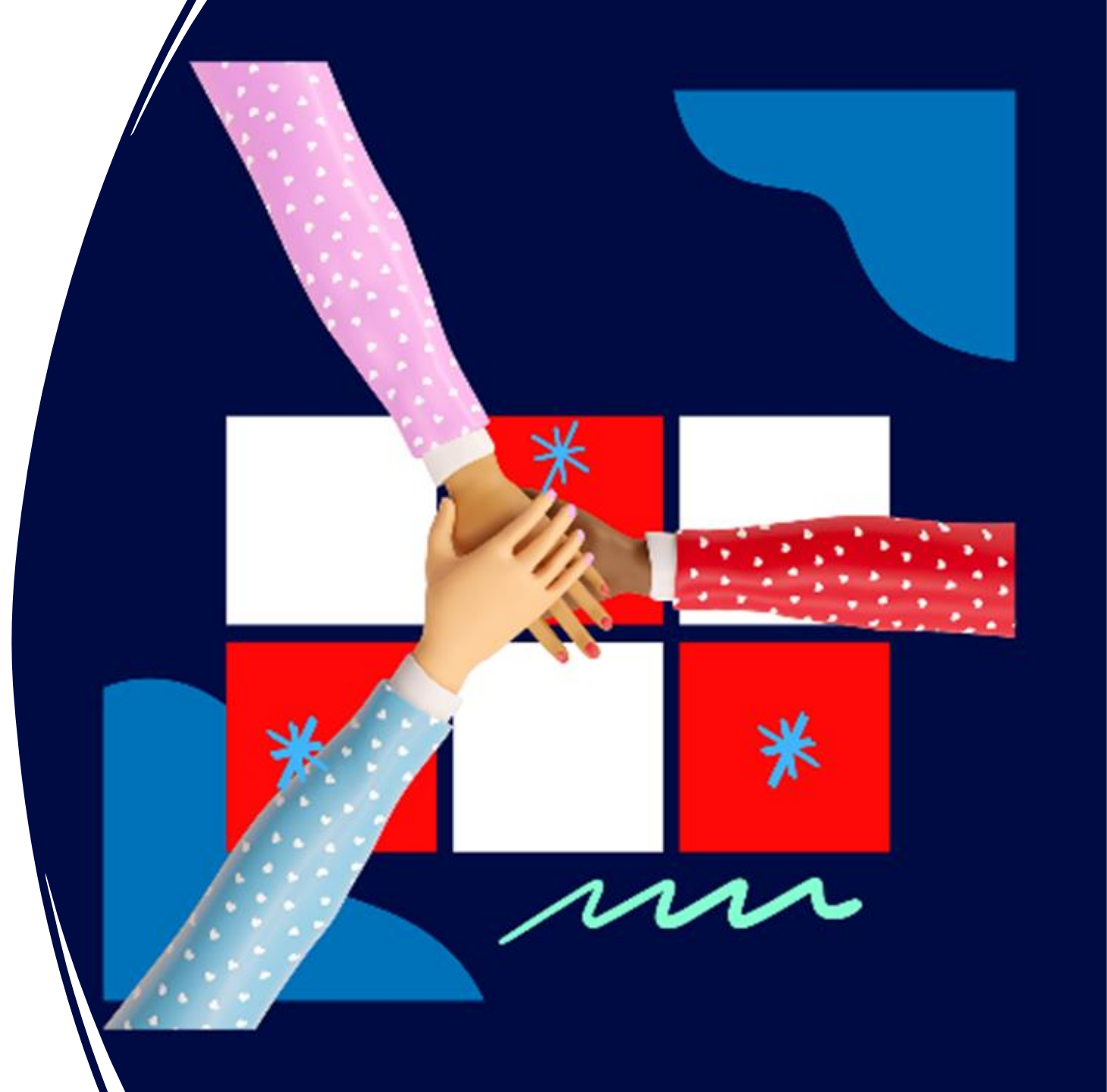
(βλ. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ
ΦΑΚΕΛΟΣ Α)

Β. Πρωτόκολλα Αξιολόγησης (βλ. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΦΑΚΕΛΟΣ Β)

Γ. Στρατηγικές και μέσα
Διαφοροποιημένης
Διδασκαλίας
(βλ. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟ
ΥΛΙΚΟ ΦΑΚΕΛΟΣ Γ)

Δ. ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

(βλ. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ
ΦΑΚΕΛΟΣ Δ)

Μελέτη Περίπτωσης (Δ.Α.Φ.)

Παράδειγμα

από τα διδακτικά βιβλία Ιστορίας και Κ.Π.Α. Γ' Γυμνασίου

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Allman, B.C., & Lewis, S. (Eds.) (2014). *ECC Essentials. Teaching the expanded core curriculum to students with visual impairments*. USA: AFB Press.
- Argyropoulos, V., & Gentle, F. (2019). Formal and non-formal education for individuals with vision impairment or multiple disabilities and vision impairment. In J. Ravenscroft (Ed.) *The Routledge Handbook of Visual Impairment* (pp. 118-142). Abingdon: Routledge..
- Bjork, E. (2009). Many become losers when the Universal Design perspective is neglected: Exploring the true cost of ignoring Universal Design principles. *Technology and Disability*, 21, 117-125.
- Corbett, J., & Norwich, B. (1997). Special needs and client rights: the changing social and political context of special educational research. *British Educational Research Journal*, 23(3), 379–389.
- Florian, L. (1998). An examination of the practical problems associated with the implementation of inclusive education policies. *Support for Learning*, 13(3), 105–108.
- George, P. S. (2005). A rationale for differentiating instruction in the regular classroom. *Theory Into Practice*, 44, 185-193.
- Hodkinson, A. (2010). Inclusive and special education in the English educational system: historical perspectives, recent developments and future challenges. *British Journal of Special Education*, 37(2), 61-67.
- Humphrey, N., Bartolo, P., Ale, P., Calleja, C., Hofsaess, T., Janikova, V., Lous, A., Vilkiene, V., & Wetso, G. (2006). Understanding and responding to diversity in the primary classroom: an international study. *European Journal of Teacher Education*, 29, 305-318.
- Katz, D. (1989). *The World of touch* (edited and translated by L. E. Krueger). Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- King, V. (1990). Differentiation is the key. *Language and Learning*, 3, 22-24.
- Kippers, W.B., Wolterinck, C.H.D., Schildkamp, K., Poortman, C.L., & Visscher, A. J. (2018). Teachers' views on the use of assessment for learning and data- based decision making in classroom practice. *Teaching and Teacher Education*, 75, 199-213.

- Lederman, S. J. & Klatzky, R. L. (1987). Hand movements: A window into haptic object recognition. *Cognitive Psychology*, 19, 342- 368.
- Lewis, C., & Taylor, H. (1997). The Learning environment. In H. Mason & S. McCall (Eds.), *Visual impairment: Access to education for children and young people* (pp. 196-204). London: David Fulton Publishers.
- Loe, I. M., & Feldman, H. M. (2007). Academic and educational outcomes of children with ADHD. *Journal of Pediatric Psychology*, 32(6), 643–654.
- McLinden, M. & McCracken, W. (2016). Review of the Visiting Teachers Service for Children with Hearing and Visual Impairment in supporting inclusive educational practice in Ireland: Examining stakeholder feedback through an ecological systems theory. *European Journal of Special Needs Education*, 31, 472-488.
- Nikolarazi, M., Vekiri, I., & Easterbrooks, S. (2013). Investigating deaf students' use of visual multimedia resources in reading comprehension. *American Annals of the Deaf*, 157, 458-473.
- Oliver, M. (2009). *Αναπηρία και πολιτική*, (επιστ. επιμέλεια: Καραγιάννη Γιώτα). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Pierangelo, R. & Giuliani, G. (2002). *Assessment in special education*. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Spencer, P.E., & Marschark, M. (2010). *Evidence-based practice in educating deaf and hard of hearing students*. New York, NY: Oxford University Press.
- Taylor, R. (2003). *Assessment of Exceptional Students: Educational and psychological procedures*. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Timothy E. Wilens, T. E., & Thomas J. Spencer, J. J. (2010) Understanding attention-deficit/hyperactivity disorder from childhood to adulthood. *Postgraduate Medicine*, 122(5), 97-109.
- Tindal, G. & Marston, D. (1990). *Classroom-based assessment: evaluating instructional outcomes*. Columbus, OH: Merrill Publishing Company.
- Tomlinson, C. A. (1999). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners*. Alexandria, VA: ASCD.
- Tomlinson, C. A., & Eidson, C. C. (2003). *Differentiation in practice: A resource guide for differentiating curriculum, grades 5-9*. Alexandria, VA: ASCD.
- Tomlinson, C. A., & Strickland, C. A. (2005). *Differentiation in practice: a resource guide for differentiating curriculum, grades 9-12*. Alexandria, VA: ASCD.

- Αντωνίου, Φ. (2013). Γραπτή έκφραση και μαθησιακές δυσκολίες: Διαστάσεις της διαφοροποιημένης διδασκαλίας. Στο: Σ. Παντελιάδου & Δ. Φιλιππάτου (Επιμ.), *Διαφοροποιημένη διδασκαλία. Θεωρητικές προσεγγίσεις & εκπαιδευτικές πρακτικές* (σσ. 225-282). Αθήνα: Πεδίο.
- Αργυρόπουλος, Β. (2007). Μαθησιακό περιβάλλον και στρατηγικές διδασκαλίας τυφλών παιδιών. Στο: Π. Ορφανός (Επιμ.), *Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ειδικής Αγωγής με διεθνή συμμετοχή «Η Ειδική Αγωγή στην Κοινωνία της Γνώσης»* (σσ.265-277). Αθήνα: Γρηγόρης.
- Αργυρόπουλος, Β. (2013). Διαφοροποίηση και διαφοροποιημένη διδασκαλία: Θεωρητικό υπόβαθρο και βασικές αρχές. Στο: Σ. Παντελιάδου & Δ. Φιλιππάτου (Επιμ.), *Διαφοροποιημένη διδασκαλία. Θεωρητικές προσεγγίσεις & εκπαιδευτικές πρακτικές* (σσ. 27- 59). Αθήνα: Πεδίο.
- Βαλιαντή, Σ. & Νεοφύτου, Λ. (2017). *Διαφοροποιημένη διδασκαλία. Λειτουργική και αποτελεσματική εφαρμογή*. Αθήνα. Εκδόσεις Πεδίο.
- Βλάχου – Μπαλαφούτη, Α. (2000). Πρακτική εφαρμογή προγραμμάτων ένταξης παιδιών με νοητική καθυστέρηση. Στο: Α. Ζώνιου-Σιδέρη (Επιμ.), *Άτομα με ειδικές ανάγκες και η ένταξή τους* (σσ.79-96). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κανάρη, Χ. (2015). Απτικά διαγράμματα: Χρήση και αξιοποίηση στο χώρο των μουσείων. Στο: Β. Αργυρόπουλος, Σ. Χαμονικολάου & Χ. Κανάρη (Επιμ.), *Πολιτισμός/Ειδική Αγωγή. Η Πρόσβαση Ατόμων με Αναπηρίες ή/και Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες στο Φυσικό και Πολιτισμικό Περιβάλλον των Μουσείων και των Αρχαιολογικών Χώρων* (σσ. 343-352). Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Κουρμπέτης, Β., Χατζοπούλου, Μ., Σαβαλίδου, Φ., & Σίμψα, Θ. (2007). *Διαναπηρικός Οδηγός Επιμόρφωσης. «Προσεγγίζοντας την κώφωση»*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Ψυχολογίας. Ανάκτηση 29 Μαρτίου 2020 από http://prosvasimo.iep.edu.gr/docs/pdf/epimorfwtiko-uliko-kwfws_i/Kwfws_i_1.pdf
- Κουρουπέτρογλου, Γ. (2011). Οι Τεχνολογίες Πληροφορικής στην ενταξιακή εκπαίδευση των τυφλών μαθητών. Στο: Α. Σιδέρη & Η. Σπανδάγου (Επιμ), *Εκπαίδευση και Τύφλωση. Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές* (σσ. 269-282). Αθήνα: Πεδίο.
- Μαυροπούλου, Σ. (2011). Αποτελεσματικές εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και διδακτικές προσεγγίσεις για τα παιδιά στο φάσμα του αυτισμού. Στο: Σ. Παντελιάδου & Β. Αργυρόπουλος (Επιμ.), *Ειδική Αγωγή. Από την έρευνα στη διδακτική πράξη* (σσ. 83-134). Αθήνα: Πεδίο.
- Νεστορίδης, Χ. (2004). Κινητικές αναπηρίες σε παιδιά. Στο: *Ας κάνουμε την πρώτη κίνηση! ΠΡΟΣΒΑΣΗ- Υποστηρικτική Τεχνολογία στην εκπαίδευση των ατόμων με σοβαρά κινητικά προβλήματα* (σσ. 9-47). Αθήνα. ΕΚΠΑ, ΙΚΕ. Ανάκτηση 29 Μαρτίου 2020 από <https://specialeducationews.files.wordpress.com/2017/11/exidikeysi.pdf>
- Νικολαραϊζή, Μ. (2011). Εκπαίδευση κωφών/βαρήκοων παιδιών: η αναγκαιότητα αποτελεσματικών και ερευνητικά τεκμηριωμένων εκπαιδευτικών στρατηγικών. Στο: Σ. Παντελιάδου & Β. Αργυρόπουλος (Επιμ.), *Ειδική Αγωγή. Από την έρευνα στη διδακτική πράξη* (σσ. 135-184). Αθήνα: Πεδίο.
- Νικολαραϊζή, Μ. (2013). Καθολικός σχεδιασμός στη μάθηση και διαφοροποιημένη διδασκαλία: Η σημασία για τους μαθητές με αναπηρίες και/ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Στο: Σ. Παντελιάδου & Δ. Φιλιππάτου (Επιμ.), *Διαφοροποιημένη διδασκαλία. Θεωρητικές προσεγγίσεις & εκπαιδευτικές πρακτικές* (σσ. 99-120). Αθήνα: Πεδίο.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Παντελιάδης, Χ., & Παπαβασιλείου- Συρίγου, Α. (2010). *Εγκεφαλική Πάρεση*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Γιαπούδη.
- Παντελιάδου, Σ. & Αργυρόπουλος, Β. (2011). Έρευνα και διδακτική πράξη: παράλληλες ή ασύμβατες πορείες; Στο: Σ. Παντελιάδου & Β. Αργυρόπουλος (Επιμ.), *Ειδική Αγωγή. Από την έρευνα στη διδακτική πράξη* (σσ. 13-28). Αθήνα: Πεδίο.
- Παντελιάδου, Σ. & Μπότσας, Γ. (Επιμ.) (2007α). *Μαθησιακές δυσκολίες. Βασικές έννοιες και χαρακτηριστικά*. Θεσσαλονίκη: Γράφημα. Ανάκτηση 29 Μαρτίου 2020 από http://prosvasimo.ier.edu.gr/docs/pdf/LD_Panteliadou_A.pdf
- Παντελιάδου, Σ. (2000). *Μαθησιακές Δυσκολίες και Εκπαιδευτική Πράξη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παντελιάδου, Σ. (2011). Ειδικές μαθησιακές δυσκολίες και αποτελεσματική διδασκαλία. Στο: Σ. Παντελιάδου & Β. Αργυρόπουλος (Επιμ.), *Ειδική Αγωγή. Από την έρευνα στη διδακτική πράξη* (σσ. 185-252). Αθήνα: Πεδίο.
- Παντελιάδου, Σ., Πατσιοδήμου, Α., & Μπότσας, Γ. (Επιμ.) (2004). *Οι Μαθησιακές Δυσκολίες στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Βόλος. Ανάκτηση 29 Μαρτίου 2020 από http://edu-gate.minedu.gov.gr/amea/prakseis_epaeaek/MD_epaeaek.pdf
- Σταυρούση, Π. (2007). Εκπαίδευση και νοητική καθυστέρηση: Πρακτικές και προκλήσεις. Στο: Π. Ορφανός (Επιμ.), *Πρακτικά 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Ειδικής Αγωγής με διεθνή συμμετοχή «Η Ειδική Αγωγή στην Κοινωνία της Γνώσης»* (σσ. 72-86). Αθήνα: Γρηγόρη.
- Στρογγυλός, Β. (2011). Αποτελεσματικές πρακτικές στην εκπαίδευση των παιδιών με νοητική καθυστέρηση. Στο: Σ. Παντελιάδου & Β. Αργυρόπουλος (Επιμ.), *Ειδική Αγωγή. Από την έρευνα στη διδακτική πράξη* (σσ. 253-299). Αθήνα: Πεδίο.
- Τζιβινίκου, Σ. (2015). Μαθησιακές δυσκολίες - διδακτικές παρεμβάσεις. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών [<https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5332>].

iep.edu.gr/en/

<https://www.facebook.com/InstituteofEducationalPolicy>

<https://www.instagram.com/instituteofeducationalpolicy>

<https://www.youtube.com/@InstituteOfEducationalPolicy>

<https://twitter.com/IEPedugr>

<https://www.linkedin.com/company/institute-of-educational-policy>